11 Aug_Anantnag 765 same 2.pdf **Title : Mudra Rakshasa Natakam (Devanagari)**

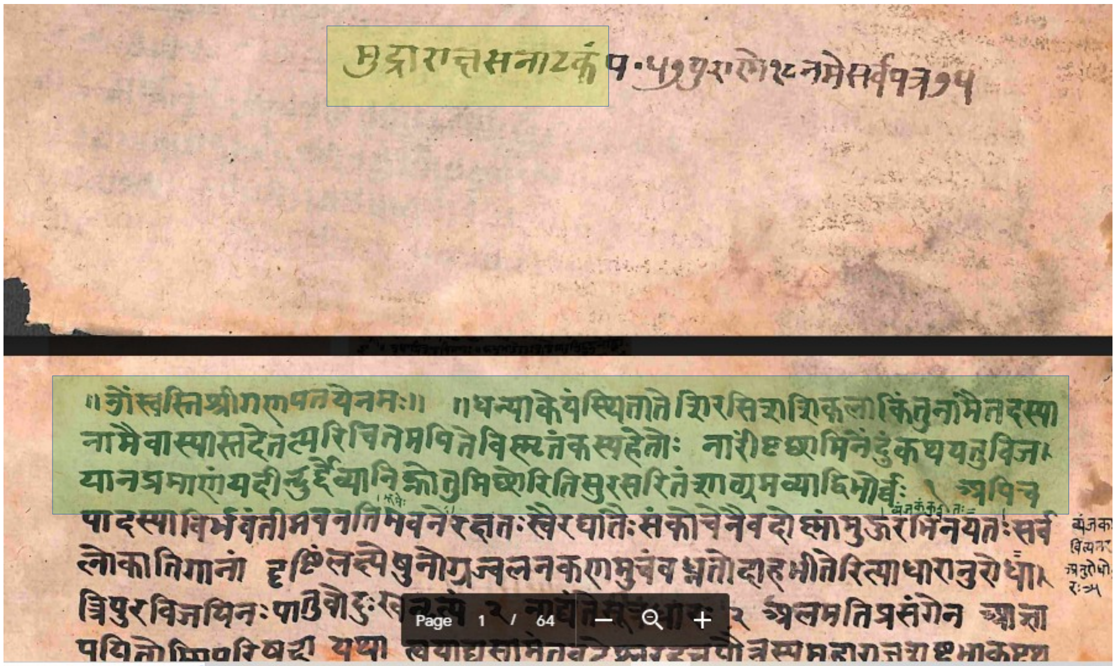

अथ

मुद्राराक्षसम् ।

प्रथमोऽङ्कः ।

धन्या केयं स्थिता ते शिरसि शशिकला किं नु नामैतदस्या
नामैवास्यास्तदेतत्परिचितमपि ते विस्मृतं कस्य हेतोः ।
नारीं पृच्छामि नेन्दुं कथयतु विजया न प्रमाणं यदीन्दु-
र्देव्यानिह्नोतुमिच्छोरिति सुरसरितं शाठ्यमव्याद्विभोर्वः ॥ १ ॥

Ref : https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.313746/page/n45/mode/2up

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

मुद्राराक्षसनाटकं प० ५९ पुराणे श्लो० २८ नमे सर्वपत्र १५

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

॥ ॐ स्वस्ति श्रीगणपतये नमः ॥ ॥ धन्या केयं स्थिता ते शिरसि शशिकला किंनु नामैतदस्या
नामैवास्यास्तदेतत्परिचितमपि ते विस्मृतं कस्य हेतोः नारीं पृच्छामि नेंदुं कथयतु विजया
यान प्रमाणं यदींदुर्देव्या निह्नोतुमिच्छोरिति सुरसरितं शाठ्यमव्याद्विभोर्वः १ अपि च
पादस्याविर्भवंतीमवनतिमवनेर्रक्षतः स्वैरपातैः संकोचेनैव दोष्णां मुहुरभिनयतः सर्व (व्यंजकं कुर्वतः) व्यंजकाभिनये वित्यमरः ४
लोकातिगानां दृष्टिं लक्ष्येषु नोग्रां ज्वलनकणमुचं बध्नतो दाहभीतेरित्याधारानुरोधा अनुरोधोनुवर्त्तनं रः ५
त्रिपुरविजयिनः पातु वो दुःखनृत्तं २ नांद्यंते सूत्रधारः २ अलमतिप्रसंगेन आज्ञा
पितोस्मि परिषदा यथा अद्य सामंतवटेश्वरदत्तपौत्रस्य महाराजपदभाक्पृथु
सूनोः कवेर्विशाखदत्तस्य कृतिर्मुद्राराक्षसं नाम नाटकं नाटयितव्यमिति यत्सत्यं का यस्माद्धेतोः

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

मलयकेतुमित्रेण=३

तकयोरन्यतरविनाशेनापि चाणिक्यस्यापकृतं भवतीति विषकन्यकया राक्षसेनास्माकं महत्तरमुपका
रि मित्रं घातितस्तपस्वी पर्वतक इति (उद्घोषितं) चारितो जगति जनापवादः लोकप्रत्ययार्थमस्य चार्थस्य वा
भिव्यक्तये पिता ते चाणिक्येन घातित इति रहसि त्रासयित्वा भागुरायणेनापवाहितः पर्वतकपुत्रो निःसारितः=३
मलयकेतुः शक्यः खल्वेष राक्षसमतिपरिगृहीतोपि स्फुटितमानः प्रयत्नान्नि(रो)वारयितुं न पुन विरोधं कुर्वाणः=६
राक्षसस्य=निग्रहात्कारणात्=५ रस्य निग्रहात्सर्वतकवधोत्पन्नमयशः प्रकाशीभवत्यस्मादुपेक्ष्यमिति अन्यच्च (मया) सुनियुक्तोस्म सुतरां प्रेषिताः=५
स्वपक्षपरपक्षयोरनुरक्तापरक्तजनजिज्ञासया बहुविधदेशभाषाचारसंचारवेदिनो नाना
नानालिंगधारिणः =३ व्यंजनाः (चराः) प्रणिधयः अन्विष्यंते च कुसुमपुरनिवासिनो नंदामात्यसुहृदो (नानाः) निपुणं प्रचारगतय
स्तत्तत्कारणमुत्पाद्य लुब्धभीतापमानिताः कृतकृत्यतामापादिताश्चंद्रसहोत्थायिनो भद्र रागात५
भटप्रभृतयः प्रधानपुरुषाः शत्रुप्रयुक्तानां च तीक्ष्णरसदादीनां प्रतिविधानं प्रत्यग्रमादि

दूतानां२ प्रतीकारः२

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

ऐश्वर्याद्रुष्टं यावत्तावत्=२

साकल्येन राक्षसः नंदवंशसजातीयं पर्वतकपुत्रं

तुमित्यस्माभिरनयावुध्यातपोवनगतोपि घातितस्तपस्वी सर्वार्थसिद्धिः यावदसौ मलयकेतुमं
गीकृत्यास्मदुच्छेदाय विपुलतरं प्रपंचमुपरचयत्येव प्रत्यत्तवदाकाशे लक्ष्यं बध्वा साधु अमात्य
राक्षस साधु साधु मंत्रिबृहस्पते साधु कुतः ऐश्वर्यादनपेतमीश्वरमयं लोकोर्थतः सेवते तंग
च्छंत्यनु ये विपत्तिषु पुनस्ते तत्प्रतिष्ठाशया भर्तुर्ये प्रलयेपि पूर्वसुकृतासंगेन निःसंगया भ
क्त्या कार्यधुरं वहंति कृतिनस्ते दुर्लभास्त्वादृशाः १ अथवा अतएवास्माकं त्वत्संग्रहे यत्नः
कथमसौ वृषलस्य साचिव्यग्रहणेन सानुग्रहः स्यादिति कुतः अप्राज्ञेन च कातरेण च गुणः
स्यात्सानुरागेण कः प्रज्ञाविक्रमशालिनोपि हि भवेत्किं भक्तिहीनात्फलं प्रज्ञाविक्रमभक्तयः
समुदिता येषां गुणा भूतये ते भृत्या नृपतेः कलत्रमितरे संपत्सु चापत्सु च तन्मयाप्यस्मिन्वस्तु
नि न शयानेन स्थीयते यथाशक्ति क्रियते तत्संग्रहणं प्रति यत्नः कथमिति अत्र तावद्वृषलपर्व

धनिनं राजानं वा=२

मंत्रित्वेनांगीकरणे=५

व्यवहारे=२

CC-0: In Public Domain. Digitized by eGangotri

मंत्रिपदवीतः १

पादिकूशाक्षगर्भैर्मुरवैर्मामयासनतोपकल्पमवशंयेदृष्टवंतः पुरा तेपक्षंसंतुतथैव संप्रतिज-
नानेदंमया सान्वयं सिंहेनेव गजेन्द्रमद्रिशिखरात्सिंहासनात्पातितम् १ सोहमिदा-
नीमवसितेप्रतिज्ञाभारोऽपि दृष्टबलापत्तया शास्त्रं धारयामि येनमया समुत्खातान्-
दानवहृदयशल्याह्वमुवः कृतामौर्य्यलक्ष्मीः सरसिविसिनीवस्थिरपदा ॥ द्वयोः सार- सारोवलेस्थि रश्चेतस्मरः ४
समुत्खीभूतेन ४ तुल्यं दितयमभिप्युक्तेनमनसा फलं कोपंप्रीत्योर्द्विषदिचविभक्तं सुहृदि च १ अथवा ।
अगृहीतेराक्षसे किमुत्खातं नंदवंशस्य किं वा स्थैर्य्यमुत्पादितं चंद्रगुप्तलक्ष्म्याः विचिं-
त्य अहो राक्षसस्य नंदवंशे निरतिशयो भक्तिगुणः स खलु कस्मिंश्चिदपि जीवति नंदा- ४
न्वयावयवे वृषलस्य साचिव्यं ग्राहयितुं न शक्यते तदभियोगं प्रति निरुद्योगस्य

कोपस्य [illegible]

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

त्रीवापरिपणमूलधनं। भाग्धेकफलमित्यमरः =२
सकलराज्यश्रुल्कप्रतिज्ञया =२ श्रुल्कीकरणं =२

सन्मुखंयोद्धुं =३

शतां गतो यमर्थः पौरेषु यथा (वार्त्तया) किल नंदकुलविनाशजनितरोषो राक्षसः पितृवधामर्षि-
तेन सकलराज्यपरिपणप्रोत्साहितेन पर्वतकपुत्रेण मलयकेतुना सह संधाय तदुपगृहीते- (मलयकेतुनोपगृहीतेन २)
न च महता म्लेच्छराजबलेन परिवृतो वृषलमभियोक्तुमुद्यत इति विचिंत्य अथवा येन मया
सकललोकप्रकाशं नंदवंशवधं प्रतिज्ञाय निस्तीर्णा दुस्तरा प्रतिज्ञासरित्सोहमिदानीं प्र-
काशीभवंतमप्येनमर्थं किं न समर्थः प्रशमयितुमिति कुत एतत् यस्मान्मम श्यामीकृ-
त्यानने हृन्नरिपुयुवतिदिशां संततैः शोकधूमैः काममंत्रिद्रुमेभ्यो नयपवनहृतं मोहभ-
स्म प्रकीर्य दग्ध्वा संभ्रांतपौरद्विजगण (पतित) रहितान्नंदवंशप्ररोहान्दाह्याभावान्न
खेदाज्ज्वलन इव वने शाम्यति क्रोधवह्निः १ अपिच शोचंतोवनतैर्नराधिपभ

अनायासेन १

चाणिक्येन पर्वतको हत इति अयशो राक्षसे आरोपयिष्यामि आत्मलघुतां अपाकरिष्यामीत्यर्थः =४

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

मनिपदवीत:१

लोका:

याद्भिः कृशाक्षगर्भे मुदितैर्मामयासनतोपकृष्टमवशं ये दृष्टवंतः पुरा ते पश्यंतु तथैव संप्रति ज-
नानंदं मया सान्वयं सिंहेनेव गजेन्द्रमद्रिशिखरात्सिंहासनात्पातितम् । सोहमिदा-
नीमवसितप्रतिज्ञाभारोऽपि वृषलापेक्षया शस्त्रं धारयामि येन मया समुत्खाताना-
दानव हृदयशल्यानां हरभुवः कृता मौर्ये लक्ष्मीः सरसि विसिनीव स्थिरपदा द्वयोः सारं सारो बलेस्थिरंशश्चेतयमर:-४
सम्मुखीभूतेन:-४ तुल्यं द्वितयमभियुक्तेन मनसा फलं कोपप्रीत्योर्द्विषदि च विभक्तं सुहृदि च । अथवा ।
अगृहीते राक्षसे किमुत्खातं नंदवंशस्य किंवा स्थैर्य्यमुत्पादितं चंद्रगुप्तलक्ष्म्याः विचिं-
त्य अहो राक्षसस्य नंदवंशे निरतिशयो भक्तिगुणः सखलु कस्मिंश्चिदपि जीवति नंदा-
न्वयावयवे वृषलस्य साचिव्यं ग्राहयितुं न शक्यते तदभियोगं प्रति निरुद्योगैस्स्या

कोपस्य फलं वैरं प्रीतेः फलं प्रेम:-४

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

नटीमयेनानाटयति सूत्रधारः तन्न युक्तं कुपितस्यास्य पुरतः स्थातुं तदेहि गच्छावः इति निष्क्रांतौ

प्रस्तावना ॥ ततः प्रविशति मुक्तां शिखां परामृशन् सकोपश्चाणिक्यः कथय कथय क एष म

यि स्थिते चंद्रगुप्तमभिभवितुमिच्छति पश्य नंदकुलकालभुजंगीं कोपानलबहलधूमलतां अ

अभि-समये वि=४ द्यापि बध्यमानां वध्यः को नेच्छति शिखां मे १ अपि च उल्लंघयन्मम समुज्ज्वलतः प्रताप

कोपस्य नंदकुलकाननधूमकेतोः सद्यः परात्मपरिमाणविवेकमूढः कः शालभेन विधि

शालभस्यभावः शालभं तेन ५

नालभतां विनाशं २ शार्ङ्गरव शार्ङ्गरव प्रविश्य शिष्यः उपाध्याय आज्ञापय चाणि

उपाध्यायोऽध्यापकः स्यत्नमरः=४

क्यः वत्स उपवेष्टुमिच्छामि शिष्यः उपाध्याय नन्वियं सन्निहितवेत्रासनैव द्वारप्रकोष्ट

शाला तदुपवेष्टुमर्हत्युपाध्यायः चाणिक्यः वत्स कार्याभियोग एवास्मानाकुलयति

न पुनरुपाध्यायसहभूः शिष्यजने दुःशीलता नाट्येनोपविश्य आत्मगतं कथं प्रका २

अभियोगो गौरवेऽस्मात्सं न्युद्यमहऽणे पिवे तिहैमः=२

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

श्रुतं भगवतो ज्योसत्त्रणात्तु द्दिग्य पाकञ्च द्रोपरागं प्रतितु केनापि विप्रलब्धोसि पश्य । विप्रलब्धस्तुवंचितः समरः=१
क्रूरग्रहः सकेतुश्चन्द्रमसम्पूर्णमण्डलमिदानीं अभिभवितुमिच्छति बलादिति अहो
ते नेपथ्ये कएषमयिस्थिते सूत्रधारः रक्षत्येनं तु बुधयोगः ॥ नटी (आर्य्य) अज्जो ।
(कः । उत्तः । धर लि गो चरो भूत्वा चन्द्रं ग्रहाभि योगात् रक्षितुं इच्छति)
कोउण एसो धरणिगोअरो भविअ चंदं गहाभिओआदो रक्खिदुमिच्छदि सूत्रधा
यदुपलक्षितत्त्वं=१ रः आर्य्ये यत्तत्त्वं मयापि नोपलक्षितः भवतु भूयोपि युक्तः स्वरव्यक्तिमुपलप्स्ये अनुभविष्यामि=५
पुनः क्रूरग्रह इत्यादि पठति नेपथ्ये आः कएषमयिस्थिते चंद्रगुप्तमभिभवितुमि
च्छति सूत्रधारः आकर्ण्य आर्य्ये ज्ञातं कौटिल्यः नटी भयं नाटयन्ती अज्जं को एसो आर्य्य कएष कौटिल्यः=३
कोडिल्लो सूत्रधारः आर्य्ये कौटिल्यः कुटिलमतिः सएष येन क्रोधाग्नौ प्रसभमदा
हि नन्दवंशः चन्द्रस्य ग्रहणमिति श्रुते: सनाम्नो मौर्य्येन्दोर्द्विषदभियोग इत्यवैति ५

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

आर्य्ये इयमस्मि । आज्ञा नियोगेन मां आर्य्यो अनुगृ(ह्णा)तु २

यनिलये स्थितिहेतोः साधिके त्रिवर्गस्य मद्भवननीतिविद्ये कार्याचार्ये (कार्य्यहेतोः) द्रुतमुपेहि
प्रविश्य नटी अज्ज इयम्हि आणाए णिओएण मं अज्जो अणुगेह्णादु सूत्र-
धारः आर्ये तिष्ठतु तावदात्म (प्रेरलं) नियोगः कथय किमद्य भवत्या तत्रभवतो ब्रा-
ह्मणानामुपनिमंत्रणेन कुटुंबकमनुगृहीतं अभिमता वा भवतामतिथयः स्व-
यमागताः यत एष पाकविशेषारंभः नटी अज्ज (आर्य्य) उआमंतिदा (उपनिमंत्रिता) मए (मया) भअवंतो (भगवंतो) ब-
म्हणाः (ब्राह्मणाः) सूत्रधारः अथ कस्मिन्निमित्ते नटी अज्ज (आर्य्य) उपरज्जदि (उपरज्यते) किल भअवं (भगवान्)
चंदोत्ति (चंद्रः इति) सूत्रधारः आर्ये क एवमाह नटी एवं खु (एवं खलु) णअरणिवासी (नगरनिवासी) जणो (जनः) मंते-
दि (मंत्रयति) सूत्रधारः आर्ये कृतपरिश्रमोस्मि चतुःषष्ट्यंगे ज्योतिःशास्त्रे तत्प्रव-

मंगलानंतरारंभप्रश्नकार्त्स्न्येष्वथोऽथेत्यमरः २

अत्रभवत्तत्रभवच्छब्दौ पूज्यार्थे २

२

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

गृहाः कुशिवमूलमेवेतमरः=४

निक्ष्यैन ३

याविशेषवेदिन्यापरिषदियंपुंजानस्यममापिचेतसिसुमहान्परितोषःप्रादुर्भवति

कुतः क्षीयतेबालिशस्यापिसुक्षेत्रपतितास्कृषिः नशालेःस्तंबकरितावप्तुर्गुण

मपेक्षते १ तद्यावदिदानींगृहंगत्वागृहिणीमाहूयगृहजनेनसहसंगीतकम

नुतिष्ठामि परिक्रम्यावलोक्यच इदमेनोगृहंतद्यावत्प्रविशामि नाट्येनप्र

विश्यावलोक्यच अयेतत्किमिदमस्मद्गृहेमहोत्सवइवारब्धकर्मण्यधिकत (मन्ये)

रमधियुक्तःपरिजनः तथाहि वहतिजलमियंपिनष्टिगंधानियमियमुद्ग्र

थतेस्रजोविचित्राः मुसलमिदमियंचपातकालेमुहुरनुयातिकलेनहुंकृतेन

२ भवतुकुटुंबिनीमाहूयपृच्छामि नेपथ्याभिमुखमवलोक्य गुणवत्सुपा

धान्यं व्रीहिस्तंबकारि तावोगुणक्षेत्रणा नदसम १:=२

मनाकृपदेशोनेपथ्य=१

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

१ चाणिक्येऽकरुणे सहसा शब्दायितस्यापि जनस्य निर्दोषस्यापि शंका किं पुन: मम जातदोषस्य । तत्

यदा कदाचिच्चाणिक्यहतको मे गृहं
मपि विचिन्वयति तन्निष्क्रामयेयं भ
र्तुरमात्यराक्षसस्य कलत्रं ।४

चंद्रगुप्तस्य ज्ञासनमिति चाणिक्य: शोभनं वत्स मणिकारश्रेष्ठिनं चन्दनदासमिदानीं द्रष्टुमिच्छा
म शिष्य: यदाज्ञापयत्युपाध्याय इति निष्क्रम्य चन्दनदासेन सह प्रविश्य इत इत: श्रेष्ठिन् चन्द
नदास: आत्मगतं चाणक्के मि अकरुणे सहसा सद्दाइअस्स विजणस्स णिद्दोसस्स वि संका किं
उण मह जाददोसस्स ता भणिदा मए धणसेणप्पमहाणि अपासवि आ जह कदाइ चाण
क्कहदओ मे गेहं पि विचिणावेदि ता णिक्कामेह भट्टिणो अमच्चरक्खसस्स कलत्तं मम दाणीं ।

ममेदानीं यद्भवतु
तद्भवत्विति ४

जं भोदु तं भोदु त्ति शिष्य: इत इत: श्रेष्ठिन् चंदनदास: (आर्य) अज्ज अयमागच्छामि लुभोपरि ।

(जयतु जयत्वार्य:)

(परिक्रामत:) क्रामत: शिष्य: उपसृत्य उपाध्याय: श्रेष्ठिन् चंदनदास: जेदु जेदु अज्जो चाणिक्य:
नाट्येनावलोक्य भो: श्रेष्ठिन् स्वागतमिदमासनमास्यतां चंदनदास: किण्ण जाणादि अ

किन्न जानात्यार्य: यथानुचितउपचार: सहृदयस्य परिभवादपि महत्तं दु:खमुत्पादयतीति तदहमत्रैवानुचितायां
भूमावुपविशामि =१

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

ज्जो जहा अणुविदो उवआरो सहि अअस्स परिहवादो विमहंतं दुःखमुपपादेइ ता इह ज्जेव अहं उवि
दाए भूमिए उपविसामि चाणिक्यः अहिन्न मामेवं उचितमेवेदमस्मद्विधैर्भवतः तदुपविश्यतामा
यत् | आर्य्यः | आज्ञापयति | इति | उपविश्य | आसनेन | दुष्टेन | किम् | पि
सनएव चंदनदासः जं अज्जो आणवेदिति उपविष्टः स्वगतं उवखिवत्तमणेण दुष्टेण किंवि चा
नफेति भाषायां
णक्यः अहिन्न चंदनदास अपि प्रवीयते सव्यवहाराणां वृद्धिलाभाः चंदनदासः स्वगतं अ
अत्यादरः | शंकनीयः | अथ | किं | आर्य्यस्य | प्रसादेन | अखंडिता | वाणिज्या
त्तादरो संकणीओ प्रकाशं अधइं अज्जस्स पसाएण अखंडिआ वणिज्जा चाणक्यः अपि चंद्र
गुप्तदोषा अतिक्रांतपार्थिवगुणानधुना स्मारयंति प्रकृतीः चंदनदासः कर्णौ पिधाय संतं पा
शरन्निशासमु | इतेनेव | इर्ल्मा | सीचंद्रेण | चंद्रश्रिया | अभि | नंदति | प्रकृतयः
पं सरअणिसासमुज्जनिवेण विअ पुण्णिमासीचंदेण चंदसिरिणा अहिअं णंदंति पइदी १२
ओ चाणिक्यः अहिन्न यद्येवं प्रीताभ्यः प्रकृतिभ्यः प्रतिप्रियमिच्छंति राजानः चंदनदासः

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

आज्ञापय तु । आर्य्यः । किं । कियत् ... अस्ति । अमुतः । जनात् । इष्यते

आणवेदु अज्जो किं कित्तिअं अत्थि इमादो जणादो इच्छीअदि । चाणिक्यः भोः श्रेष्ठिन् चंदनदास चं

द्रगुप्तराज्यमिदं न नंदराज्यं यतो नंदस्यैवायमर्थसंबंधः प्रीतिमुत्पादयति चंद्रगुप्तस्य तु भवता^

। अनुगृहीतोस्मि

मपरिक्लेश एव चंदनदासः सहर्षं अणुग्गिहीदो म्हि । चाणिक्यः भोः श्रेष्ठिन् स चापरिक्लेशः क^

आज्ञापयतु । आर्यः

थमाविर्भवतीति ननु प्रष्टव्याः स्मस्तत्र भवता चंदनदासः आणवेदु अज्जो । चाणिक्यः संक्षेप^

आर्य्य । अथ । कः । अधमः । जनः । राज्ञः । विरुद्धः

तो राजन्यविरुद्धाभिर्वृत्तिभिर्वर्तितव्यं चंदनदासः अज्ज अध को अधण्णो जणो रण्णो विरु

इति । आर्य्येण । अवगम्यते

द्धो त्ति अज्जेण अवगच्छीअदि । चाणिक्यः प्रथमं तावद्भवानेव चंदनदासः कर्णौ पिधाय सं

कीदृशः । तृणानां । अग्निना । सह । विरोधः

तं पावं किरिसो तिणाणं अग्गिणा सह विरोहो । चाणिक्यः अयमीदृशो विरोधो यत्त्वमद्या^

आर्य्य । अलीकं

पि राजापथ्यकारिणो राक्षसस्य गृहजनं स्वगृहमभिनीय रक्षसि चंदनदासः अज्ज अलिअं

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

इदं । केनापि । अनार्येण । आर्य्यस्य । विनिवेदितं

एदं किं अएणा वि अज्जेण अज्जस्स विणिवेदिदं चाणक्यः भोः श्रेष्ठिन्नलमाशंकया भीताः खु

राजपुरुषाः चौराणामनिच्छतामपि गृहेषु गृहजनं निक्षिप्य देशांतरं प्रयांति यतस्तत्प्रछा

एवमेतन्नेन नु । तस्मिन् । समये । आसीत् । अस्मद्गृहे । अमात्यराक्षसस्य

दनमत्र दोषमुत्पादयति चंदनदासः एवं णेदं तस्सिं समए आसि अम्ह घरे अमच्चरक्ख

गृहजन इति

ससस्स घरअणोत्ति चाणक्यः सक्रोधं पूर्वमनृतमिदानीमासीदिति परस्परविरोधिनीव

। आर्य्य । एतावत् । अस्ति । मे । वाक्छलं

चने चंदनदासः अज्ज एत्तिअं अत्थि मे वाअच्छलं चाणक्यः भोः श्रेष्ठिन्माशंकिष्ठाः

चंद्रगुप्ते राजन्यपरिग्रहः छलानां न तत्समर्प्पय राक्षसस्य गृहजनमच्छलं भवतः चंदनदा

आर्य्य । ननु । विज्ञापयामि । आसीत् नु । तस्मिन् । समये । अस्मद्गृहे । अमात्यराक्षसस्य । गृहजन इति

सः अज्ज णं विण्णवेमि आसी तस्सिं समए अम्ह घरे अमच्चरक्खसस्स घरअणोत्ति चा १३

न । जानामि । कुत्र । गतः । इति

णक्यः अथेदानीं क्व गतः चंदनदासः ण आणामि कहिं गदोत्ति चाणक्यः स्मितं कृत्वा क

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

घेनज्ञायतेनामचंदनदासशिरस्यहिभयंदूरेतत्प्रतीकारः अन्यच्च नंदस्यविष्णुगुप्तेनदर्पोकीर्तिर्ज्ञानाटयि
त्वाचंद्रगुप्तममात्यराक्षसःसमुच्छेत्स्यतीतिमेवंमेस्याः पश्य विक्रांतैर्नयशालिभिःसुसचिवैःश्रीर्वक्रना
सादिभिर्नंदेजीवतियातदानगमितास्थैर्यंचलंतीमुहुः तामेकत्वमुपागतांद्युतिमिव प्रह्लादयंतीजगत्
लक्ष्म्यःसादिवचंद्रगुप्तनृपतेःकर्तुंव्यवस्येत्स्थपक् १ अपिच आस्वादितद्विरदशोणितशोणशोभां
संध्यारुणामिवकलांशशलांछनस्य जृंभाविदारितमुखस्यमुखात्स्फुरंतींकोहर्तुमिच्छतिहरेःपरि
भूयदंष्ट्रां १ चंदनदासः स्वगतं फलेणसंपादिअंसोहदिसेविकत्थिदं ततोनेपथ्ये उत्सार
णाक्रियते चाणक्यः शार्ङ्गरवशार्ङ्गरवज्ञायतांकिमेतदिति शिष्यः यदाज्ञापयत्युपाध्याय
इतिनिष्क्रम्यपुनःप्रविश्य उपाध्यायसएषराक्षसश्चंद्रगुप्तस्याज्ञयाराजापथ्यकारीक्षपणको
जीवसिद्धिःसनिकारंनिर्वास्यते चाणक्यः अहहक्षपणकः अथवा अनुभवतुराज्ञोपथ्य

फलेनतंसपादितं
द्रोमतेतेपिकाप्रि
तं=८

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

असंतं गेहे कुतः समर्पीयते ॥२

।कारित्वस्य फलं श्रेष्ठिन् चंदनदास एवमयं राजा पथ्यकारिषु तीक्ष्णदंडः क्रियतां पथ्यं सुहृद्वचनं च समर्प्यतां
राक्षसस्य गृहजनः अनुभूयंतां विचित्रा राजप्रसादाः चंदनदासः असंतं गेहे कुदो समप्पीअदि ततो नेपथ्ये
कलकलः चाणक्यः शार्ङ्गरव शार्ङ्गरव ज्ञायतां किमेतदिति शिष्यः यदाज्ञापयत्युपाध्याय इति निष्क्र
म्य पुनः प्रविश्य उपाध्यायायमसौ कायस्थः शकटदासः शूलमारोपयितुं नीयते चाणक्यः ॐ स्वक
र्म्मफलभागम्भवतु भोः श्रेष्ठिन् चंदनदास एवमयं राजा पथ्यकारिषु तीक्ष्णदंडो न मर्षयिष्यति राक्षस
कलत्रप्रच्छादनं भवतः तद्रक्षतां परकलत्रेणात्मनः कलत्रं जीवितं च चंदनदासः अज्जा किं भयं।
दावेसि मं संतं वि हे अमच्चरक्खसस्स घरअणं ण समप्पेमि किं उण असंतं चाणक्यः चंदनदास
एष ते निश्चयः चंदनदासः बाढं एसो त्थिरो मे णिच्चउ चाणक्यः आत्मगतं साधु चंदनदास साधु
सुलभेष्वर्थलाभेषु परसंवेदने जने कः इदं दुःकरं कुर्य्यात् केवलं शिबिं विना १ प्रकाशं चंदनदास एष ते

आर्य्य किं भयं दापयसि मां संतं अपि अहं अमात्यराक्षसस्य गृहजनं न समर्पयामि किं पुनः ४ रसंतं ॥

एष स्थिरो मे निश्चयः ॥२

विना १

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

एषः । स्थिरः । मे । निश्चयः ।

निश्चयः चंदनदासः वाढं एसो थिरो मे णिच्चओ चाणक्यः सक्रोधं दुरात्मन् दुष्टवणिग् अनुभूयतां तर्हि

सज्जोस्मि अनुचेष्टतु आर्य्यः आत्मनो अधिकारस्य सदृशं ॥२

नरपतेः क्रोधः चंदनदासः सज्जोम्हि अणुचिट्ठदु अज्जो अत्तणो अधिआरस्स सरिसं चाणक्यः

शार्ङ्गरव शार्ङ्गरव उच्यतामस्मद्वचनात्कालपाशिको दंडपाशिकश्च शीघ्रमयं दुष्टवणिक् निगृह्यतां

अथवा तिष्ठतु उच्यतामस्मद्वचनाद्दुर्गपालो विजयपालश्च गृहीतगृहसारमेनं सपुत्रकलत्रं संयम्य

रक्षतां तावद्यावद्वृषलाय कथ्यते स एवास्य प्राणहरं दंडमाज्ञापयिष्यति शिष्यः यदाज्ञापयत्युपाध्या

आर्य्य ।

यः इति श्रेष्ठिन् इतइतः चंदनदासः अज्ज अअमआगच्छामि आत्मगतं दिट्ठिआ मित्तकज्जेण मे वि

दिष्ट्या मित्रकार्य्येण मे विनाशः न पुरुषदोषेण ॥३

णासो ण पुरिसदोसेण परिक्रम्य शिष्येण सह निष्क्रांतः चाणक्यः सहर्षं हंत दिष्ट्या स लब्ध इदा

नीं राक्षसः कुतः त्यजत्यप्रियवत्प्राणान्यथा तस्यायमापदि तथैवास्यापदि प्राणा नूनं तस्यापि न

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

प्रियाः १ नेपथ्ये कलकलः चाणक्यः शार्ङ्गरव शार्ङ्गरव प्रविश्य शिष्यः उपाध्याय आज्ञापय चाण-
क्यः किमेष कलकलः शिष्यः विभाव्य (अवबुध्य) उपाध्याय एष खलु शकटदासं वध्यभूमेरादाय समपक्रान्तः। पलायितः=२
सिद्धार्थकः चाणक्यः स्वगतं साधु सिद्धार्थक साधु कृतः कार्य्यारंभः प्रकाशं प्रसह्य कथमपक्रान्तः
कथं गतः क्व गत इति जानीहि एतमिति=४ सक्रोधं वत्स उच्यतां भागुरायणः यथा त्वरितं संभावयैनमिति शिष्यः निष्क्रम्य पुनः प्रविश्य उ-
पाध्याय धिक्कष्टम् अपक्रान्तो भागुरायणः चाणक्यः आत्मगतं व्रजतु कार्य्यसिद्धये प्रकाशं सक्रोधं व-
त्स उच्यतामस्मद्वचनात् भद्रभटपुरुषदत्तडिंगिरातबलगुप्तराजसेनलोहिताक्षविजयवर्म्माणः शीघ्र-
मनुसृत्य गृह्यतां दुरात्मा भागुरायण इति शिष्यः यदाज्ञापयत्युपाध्याय इति निष्क्रम्य पुनः प्रविश्य २५
सविषादं उपाध्याय हा धिक्कष्टं सर्वमेव तन्त्रमाकुलीभूतं तेपि खलु भद्रभटप्रभृतयः प्रथमतरम

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

प्रभातायामेव रजन्यामपक्रान्ताः चाणक्यः आत्मगतं सर्वेषां शिवाःसंतुपंथानः प्रकाशं वत्स
कृतंविषादेन पश्य येयाताःकिमपिप्रधार्य्यहृदये पूर्वंगताएवतेयेतिष्टन्तिभवन्तुतेविगमनेका
मंप्रकामोद्यमाः एकाकेवलमेवसाधनविधौसेनाशतेभ्योधिकानंदोन्मूलनदृष्टवीर्य्यमहिमाबु
द्धिस्तुमागान्मम १ उत्थायएषदुरात्मनोभद्रभटप्रभृतीन्समाहरयिष्यामि आत्मगतं दुरात्मन्
राक्षस क्वयास्यसि एषोहमचिराद्भवंतं स्वच्छंदमेकचरमुज्ज्वलदानशक्तिमुत्सेकिनावलमदेनवि
गाहमाने बुध्यानिगृह्यवृषलस्यकृते क्रियायामारण्यकंगजमिवप्रगुणीकरोमि २ ॥ ॥ ॥
इतिनिष्क्रान्ताःसर्वेप्रथमोंकः १ ॥ ॥ ॥ ततःप्रविशत्याहितुण्डिकः जाणंति
तितंतयुत्तिंजहट्ठिद्यंमंडलंअहिलहंति जेमंतरस्खणपरा तेसप्पणराहिवेउवअरंति १ १
जानंतितंत्रयुक्तिं यथास्थितं मंडलमभिलषंति । येमंत्ररक्षणपरास्तेसर्पनराधिपावुपचरंति ८२

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

आर्य किं भणसि। कस्त्वमितीति। आर्य अहं खलु आहितुण्डिको जीर्णविषो नाम। किं भणसि। अहमप्याहिना खेलितुमिच्छामीति। अथ कां वृत्तिमाजीवत्यार्यः। किं भणसि। रा-
जसेवकोस्मि। ननु खेलत्येव आर्यः अहिना कथमिति। अमंत्रौषधिकुशलो व्यालग्राही। प्रमत्तमतंगजवरारोहो द्वितीयः। लब्धाधिकारो जीवकान्तो राजसेवक इति तृतीयः। तदे-
वमेते त्रयः पुरुषा अवश्यं विनाशमनुभवंते इति। कथमपक्रान्तः॥ १

आकाशे अज्ज किं भणासि को तुमं ति अज्ज अहं खु आहितुंडिओ जिण्णविसो णाम किं भणासि अहं वि
अहिणा खेलिदुं इच्छामि ति अध कं वित्तिं आजीवदि अज्जो। किं भणासि राउलसेवओ म्हि।
णं खेलदि ज्जेव अहिणा कधं ति अमन्तोसहिकुसलो वालग्गाही प्पमत्तमत्तगअवरारोहो लद्धा
हिआरो जि अकासी राजसेवओ त्ति तदो जेव एदे तिण्णि पुरिसा अवस्सं विणासं अणुभवंत इति क
धं अदिक्कंतो पुनरप्याकाशे अज्ज तुअं मं उण किं भणासि किं एदे सुपेडासमुग्गकेसु त्ति अ
ज्ज जीविआसंपादआ सप्पा किं भणासि पेक्खिदुं इच्छामि त्ति पसीददु पसीददु अज्जो अट्ठाणे
खु एदं ता जइ कोउहलं ता दे हि एदस्सिं आवासे प्पवेसं पविस्सिअ देसेमि किं भणासि एदं खु
भट्टिणो अमच्चरक्खसस्स गेहं णत्थि अह्मारिसाणं इह प्पवेसो त्ति तेण गच्छदु अज्जो मम उ २६

आर्य त्वं पुनर्मां किं भणसि। किमेते सुपेटासमुद्गेषु इति। आर्य जीविकासंपादकाः सर्पाः। किं भणसि प्रेक्षितुमिच्छामीति

प्रसीदतु प्रसीदत्वार्यः। अस्थाने खल्वेतत्। तद्यदि कौतूहलं तर्हि देहि एतस्मिन्नावासे प्रवेशं प्रविश्य दर्शयामि। किं भणसि। इदं खलु भर्तुरमात्यराक्षसस्य गृहं। नास्ति अस्मादृशानां इह प्रवे-
श इति। तेन गच्छत्वार्यः। मम पुनः जीविकायाः प्रसादेन अस्ति प्रवेश इति। कथं [illegible] ८

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

देवभाषा

णा जीविआवसाए ण अत्थि पवेसो त्ति कधं एसो विस्सअदिक्कंदो सविस्मयं स्वगतं आश्चर्यं सं
स्कृतमाश्रित्य चाणिक्यमतिपरिग्रहीतं चंद्रगुप्तमवेक्ष्य विफलमिव राक्षसप्रयत्नमवगच्छामि
राक्षसमतिपरिग्रहीतं मलयकेतुमवेक्ष्य राज्याच्चलितमिव चंद्रगुप्तमवगच्छामि कुतः कौटिल्यधीरज्जु
निबद्धमूर्त्तिं मन्ये स्थिरां मौर्य्यकुलस्य लक्ष्मीं उपायहस्तैरिव राक्षसेन निकृष्यमाणामिव लक्षया
मि १ तदेवमनयोर्बुद्धिशालिनोः सुसचिवयोर्विरोधे संशयितेव नंदकुललक्ष्मीर्लक्ष्यते कुतः
हस्तिन्या
विरुद्धयोर्भृशमिह मंत्रिमुख्ययोर्महावने वनगजयोरिवांतरे अनिश्चयाद्गजवशयेव भीतया गता
गतैर्ध्रुवमिह खिद्यते श्रिया १ तद्यावदहममात्यराक्षसमेवगच्छामि ततः प्रविशत्यासनस्थः पु
रुषेणानुगम्यमानः स्वभवनेगतः सचिंतो राक्षसः राक्षसः कष्टं भोः कष्टं वृष्णीनामिव नीतिविक्र
मगुणव्यापारशांतद्विषां नंदानां विपुलेकुलेऽकरुणया नीते नियत्याक्षयं चिंतावेशसमाकुलेन मन

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

सारात्रिंदिवं जाग्रतोस्य सेवेयं मम चित्रकर्म्मरचनाभित्तिं विना वर्त्तते । अथवा नेदं विस्मृतभक्तिना नः
विषयव्यासंगमूढात्मना प्राणप्रवृत्तिभीरुणा न च मया नात्मप्रतिष्ठार्थिना अस्यार्थे परदास्यमेत्य नि
पुणेनीतो मनोह्यो यते देवः स्वर्गगतोपि शत्रुवधेनाराधितः स्यादिति । आकाशमवलोकयन् सा
स्रं भगवति कमलालये भृशमगुणज्ञासि कुतः आनंदहेतुमपि देवमपास्य नन्दरक्तासि किं कथ
य वैरिणि मौर्य्यपुत्रे दानांबुराजिरिव गंधगजस्य नाशे तत्रैव किं न चपले प्रलयं गतासि । अपि
दुष्कुलप्रभवे
च अनभिजाते पृथिव्यां किं दग्धाः प्रथितकुलजा भूमिपतयः पतिं पापे मौर्य्यं यदसि कुलही
नं वृतवती प्रकृत्या वा काशप्रभवकुसुमप्रांतचपला पुरंध्रीणां प्रज्ञा पुरुषगुणविज्ञानविमु
खी । अपि च अविनीते तदहमयमाश्रयोन्मूलनेनैव त्वामकामां करोमीति विचिंत्य मया ७
तावत्सुहृत्तमस्य चंदनदासस्य गृहे गृहजनं निक्षिप्य नगरान्निर्गच्छता न्याय्यमनुष्ठितं किं
CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

कारणमिति कुसुमपुराभियोगं प्रत्यनुदासीनो राक्षस इति तत्रस्थानामस्माभिः सहैककार्य्याणां देवपा
दोपजीविनां नोद्यमः शिथिलीभविष्यति चन्द्रगुप्तशरीरमभिद्रोग्धुमुद्यतानामस्मत्प्रयुक्तानां ती
एकी-करणार्थं परकार्यभेदार्थं
क्ष्णरसदादीनामुपसंग्रहार्थं परकृत्योपजापार्थं च महता कोशसंचयेन स्थापितः शकटदा-
सः प्रतिक्षणमरातिवृत्तान्तोपलब्धये तत्संहतिभेदनाय च व्यापारिताः सुहृदो जीवसिद्धिप्रभृत-
मां
यः तत्किमत्रवकुना इष्टात्मजः सपदि सान्वय एव देवः शार्दूलपोतमिव यं परिगृह्य नष्टः तस्यैव बु
कवचीभवेत्
द्धिविशिखेन भिनद्मि मर्म्म वर्म्मीभवेन्न यदि दैवमदृश्यमाने ॥ ततः प्रविशति कंचुकी आत्मग
देहपुरे च
रूपकोर्यं=२ ते कामं नन्दमिव प्रमथ्य जरया चाणक्यनीत्या यथा धर्म्मो मौर्य्य इव क्रमेण नगरे नीतः प्रतिष्ठ
धर्मं राक्षस इव
ामपि तं संप्रत्युपचीयमानमपि मे लब्धान्तरः सेवया लोभो राक्षसवज्जयाय यतते जेतुं न शक्ता-

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

क्रोतिच । परिक्रम्योपसृत्य च स्वस्ति भवते राक्षसः आर्य्य जाजले अभिवादये प्रियंवदक आसन

अत्रभवतत्रभव च्छब्दौ योग्यार्थे =२ मत्र भवतः पुरुषः एवं आसनं उपविश्यानुज्ञो कंचुकी नाट्येनोपविश्य अमात्य मलयकेतुरमा

त्यं विज्ञापयति चिरात्प्रभृति परित्यक्तोचितशरीरसंस्कार आर्य्य इति पीड्यते मे हृदयं यद्यपि स्वामि

गुणाः सहसा न शक्यन्ते विस्मर्त्तुं तथापि मद्विज्ञापनां मानयितुमर्हति आर्य्य इति आभरणं दर्श

यति इदमाभरणं शरीरादवतार्य्य कुमारेण प्रेषितं धारयितुमर्हत्यार्य्यः राक्षसः आर्य्य जाजले

विज्ञाप्यतामस्मद्वचनात्कुमारः विस्मृता एव भवद्गुणपक्षपातेन स्वामिगुणाः किंतु न तावन्निर्वीर्य्यैः

अत एव कृप णैः =२ परपरिभवाक्रान्तस्य लोकस्यांगैरेभिः अतनुमपि संस्कारं रचनो न यावन्निःशेषहतपितरिपुचक्र

सन्निहितं तु गांगेहेमो कंन्त्ववरतवसिंहासनमिदं । कंचुकी अमात्यामात्येनेतरिसुलभमेतत् १८

इद । आसन । मुपवि इत्ती । र्य्यः । यत्किंचिदपि । कुमार । स्थापितं=१ । तवनीतिमतिसति । सुगांगेति तासनगम ने=१

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

ऽनुनयः ।

कुमारस्य तत्परिमन्यतो कुमारस्य प्रथमपरिणयः राक्षसः आर्य्यकुमार वदनतिक्रमणीयवच

नो मे भवाननपिनद्धतुष्णीयतो कुमाराच्चा कंचुकी नाट्येन भूषणानि परिधाय्य स्वस्तिभवते राक्षसः

अभिवादयाम्महे निष्क्रान्तः कंचुकी राक्षसः प्रियंवदकस्नायतो कोस्मद्दर्शनार्थी द्वारि तिष्ठति ।

पुरुषः जं अज्जो आणवेदी ति निःक्रम्य आहितुण्डिकं दृष्ट्वा पृच्छति भद्दको तुमं ति आहितुण्डिकः

भद्द अहं खु आहितुण्डओ इच्छामि अमच्चरक्खसस्स पुरदो सप्पेहिं खेलिदुं पुरुषः चिट्ठदाव ।

जाव अमच्चस्स णिवेदेमि राक्षसमुपसृत्य अमच्च एसो खु सप्पजीवइ इच्छादि अमच्चस्स पुरदो

सप्पेहिं खेलिदुं राक्षसः वामाक्षिस्पंदनं सूचयित्वा आत्मगतं इदानीं परिधापितः कुमारेण क ।

थं प्रथममेसर्प्पदर्शनं प्रकाशं प्रियंवदक नतः कौतूहलं सर्पदर्शने अतः परितोष्य विसर्जये

यदार्य्यः आज्ञा पयतीति=४

भद्द अहं खलु आहितुंडिकः इच्छामि अमात्यराक्षसस्य पुरतः सर्पैः खेलितुं=४

भद्रकस्त्वमिति=४

तिष्ठतावद्यावद मात्यस्य निवेदयामि=४

अमात्य एषः खलु सर्पजीवी इच्छति अमात्यस्य पुरतः सर्पैः खेलितुं=३

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

अद्द विज्ञापयामि वचनेनाप्यमात्यो न केवलं | आर्य एषः खलु दर्शनफलेन ते अमात्यः प्रसादं करोति न पु
सर्पजीवी प्रौढकविः खल्वहं तद्यदि मद्दर्श | नर्द्दर्शनेन =१
नेनामात्यः प्रसादं न करोति तदा इदं पत्रं वाचयत्विति =२

यदामात्यः अ[illegible]त्वाप
यतीति =१

नेः पुरुषः जं अमच्चो आणवेदि त्ति निःक्रम्य आहितुंडिकमुपसृत्य अज्ज एसो खु दंसणफलेण ते अमच्चो
पसादं करेदि ण उण दंसणेण आहितुंडिकः भद्द विण्णवेमि महं व अणेण अमच्चेण केवलं सप्पजीवी
पाउडकवि उ खु अहं ता जादि मह दंसणेण अमच्चो पसादं ण करेदि ता एदं पत्तअं वाचेदु त्ति पुरुषायप
त्रं समर्प्पयति पुरुषः पत्रमादाय राक्षसमुपसृत्य अमच्च एसो खु आहितुंडिओ अमच्चं विण्णवेदि
ण केवलं सप्पजीवी पाउडकवि खु अहं ता जइ अमच्चो दंसणेण पसादं ण करोदि तदो एदं पत्तअं
वाचिदुं पसीददु त्ति राक्षसः पत्रं गृहीत्वा स्वगतं वाचयति मा पिब उ णाणिरवसेसं कुसुमरसं अत्तणो
कुसलदाए जे उगिरेदु भमरो अण्णाणं कुणइ कज्जं १ राक्षसः विचिंत्य अये कुसुमपुरवृत्तांतज्ञो
हं त्वत्प्रणिधिरिति गाथार्थः आः कार्यव्यग्रत्वान्मनसः प्रभूतत्वाच्च प्रणिधीनां विस्मृतिरुपल
ब्धा व्यक्तमाहितुंडिकच्छद्मना विराधगुप्तेनानेन भवितव्यं प्रकाशं प्रियंवदकप्रवेशयैनं सुकवि

अमात्य एषः ख
लु आहितुंडिको
अमात्यं विज्ञापय
ति । न केवलं सर्प
जीवी प्रौढकविः
खल्वहं तद्यदि
अमात्यो दर्शने
न प्रसादं न करो
ति तदा इदं पत्रं वा
चयितुं प्रसीदत्विति
=४

१९

मा पिब अतिनिरवशेषं कुसुमरसं आत्मनः कुशलतया।
भ्रमरो [illegible] भ्रमरो तदन्येषां करोति कार्यं मू =३

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

यत्, अमात्यः, आज्ञापयतीति

रेषः श्रोतव्यमस्मात्सुभाषितं पुरुषः जं अमच्चो आणवेदि त्ति निःक्रम्य आहितुंडिकमुपसृत्य उप उपसर्पतार्य =

सप्पदु अज्जो आहितुंडिकः नाट्येनोपसृत्य विलोक्य आत्मगतं अये अयममात्यराक्षसः य एषः

वामां वाऊलतां निवेश्य शिथिलं कंठे निवृत्ताननास्कंधे दक्षिणयावलान्निहितया प्यंके पतंत्यामु

हुः गाढालिंगनसंगपीडितमुखं यस्योद्यमाशंकिनी मौर्यस्योरसि नाधुनापि कुरुते वामेतरं श्रीस्त

जयतु, जयतु, अमात्यः

नं १ प्रकाशं जअदु जअदु अमच्चो राक्षसः विलोक्य अये विराधगुप्त इत्यर्धोक्ते विरूढश्मश्रुः

प्रियंवदक भुजंगैरिदानीं विनोदयामः तद्विश्राम्यतां नः परिजनेन त्वमपि स्वमधिकारमशून्यं कु आला नं ४

यदमात्यः आज्ञापयतीति २ रु पुरुषः जं अमच्चो आणवेदि त्ति सपरिजनो निष्क्रांतः राक्षसः सखे विराधगुप्त इदमासनं

मास्यतां विराधः यदाज्ञापयत्यमात्यः नाट्येनोपविष्टः राक्षसः निर्वर्ण्य अहो देवपादोपजीवि

नोजनस्यावस्थेति रोदिति विराधः अमात्यालं शोकेन नातिचिरादमात्योऽस्मान्पुराणतनीमवस्था

शीघ्रं १

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

मारोपयिष्यति राक्षसः सखेविराधगुप्तवर्णयेदानींकुसुमपुरवृत्तांतं विराधगुप्तः अमात्यविस्तीर्णःकुसुमपुरवृ
त्तांतः तदाज्ञापय कुतःप्रभृतिकथयामि राक्षसः सखेचंद्रगुप्तस्यैवतावन्नगरप्रवेशात्प्रभृति अस्मत्प्रयुक्तै
स्तीक्ष्णरसदादिभिःकिमनुष्ठितमित्यादितःश्रोतुमिच्छामि विराधगुप्तः एषकथयामि अस्तितावच्छ
कयवनकिरातकांबोजपारसीकप्रभृतिभिश्चाणक्यमतिपरिगृहीतैश्चन्द्रगुप्तपर्वतकबलैरुदधिरिव
प्रलयकालचलितसलिलसंचयैःसमंतादुपरुद्धंकुसुमपुरं राक्षसः शस्त्रमाकृष्यससंभ्रमं मयिस्थि
तेकःकुसुमपुरमवरोत्स्यतीति वीरकवीरकक्षिप्रमिदानीं प्राकारःपरितःशरासनधरैःक्षिप्रंपरिक्षि
प्यतांद्वारेषुद्विरदैःप्रतिद्विपघटाभेदक्षमैःस्थीयतां मुक्त्वामृत्युभयंप्रहर्त्तुमनसःशत्रोर्बलेदुर्बलेतेनिर्यां
तुमयासहैकमनसोयेषाममभीष्टंयशः १ विराधगुप्तः अमात्यालमावेगेनवृत्तमिदंवर्ण्यते राक्षसः क २०
ष्टंवृत्तं इदंमयापुनर्ज्ञातंसएवायंकालोवर्त्ततेइति शस्त्रमुत्सृज्य सास्रंहादेवनन्दस्मरतिते राक्षसः

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

प्रसादानीयस्तस्मिन्नत्रकाले यत्रैषामेघनीलाचलतिगजघटाराक्षसस्तत्रयायादेतत्पारिप्लवाम्भःप्लुतितुर
गबलंधार्य्यतांराक्षसेन पत्तीनांराक्षसोंतर्नयतुबलमितिप्रेषयन्मह्यमाज्ञामज्ञासीःकार्य्ययोगात्स्थि।
तमिहनगरेराक्षसानांसहस्रं २ विराधगुप्तः ततःसमंतादुपरुद्धंकुसुमपुरमवलोक्यबहून्दिवसानत
तिमहदुपरोधवैशसमुपरिपौराणांवर्त्तमानमसहमानेनतस्यामप्यवस्थायांपौरजनापेक्षयाअपक्रां।
तेतपोवनायदेवेसर्वार्थसिद्धौस्वामिविरहात्प्रशिथिलीकृतप्रयत्नेषुयुष्मद्बलेषुघोषणाव्याघातादि।
साहसानुमितांतर्नगरवासेषुपुनरपिनंदराज्यप्रत्यानयनायसुरंगामधिगतेषुयुष्मासुचंद्रगुप्तनिधना
यपुष्मत्प्रयुक्तयाविषकन्ययाघातितेतपस्विनिपर्वतेश्वरे राक्षसः सखेपश्याश्चर्य्यं कर्णेनेवविषां
गनैकपुरुषव्यापादिनीरक्षिताहंतुंशक्तिरिवार्जुनंबलवतीयाचंद्रगुप्तंमया साविष्णोरिवविष्णुगुप्तह

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

तकस्मात्त्वं तिक श्रेयसे हेऽंवैयमिवैत्य पर्वतनृपं तद्ध्यमेवावधीत् । विराधगुप्तः अमात्य दैवमत्र कामा
चारस्तत्किं क्रियतां राक्षसः ततस्ततः विराधगुप्तः ततः पितृवधत्रासादपक्रांते मलयकेतौ विश्वासिते प
क३ र्वतकभ्रातरि वैरोचके प्रकाशिते चंद्रगुप्तस्य नंदभवनप्रवेशे चाणक्येनाहूयाभिहिताः कुसुमपुरनिवा-
सिनः सर्वएव सूत्रधाराः सांवत्सरिकादेशाद द्यार्द्धरात्रे चंद्रगुप्तस्य नंदभवनप्रवेशो भविष्यतीतिप्र
थमद्वारप्रवेशात्प्रभृति संस्क्रियतां राजभवनमिति ततः सूत्रधारैरभिहितं आर्य्यप्रथममेवास्य चं
द्रगुप्तस्य नंदभवनप्रवेशमुपलभ्य सूत्रधारेण दारुवर्म्मणा कनकतोरणन्यासादिभिः संस्कार-
विशेषैः संस्कृते राजद्वारे इदानीमस्माभिरभ्यंतरे संस्कार आधेय इति ततश्चाणक्यवटुना अनादि २१
ष्टेनैव दारुवर्म्मणा संस्कृतं राजभवनद्वारमिति परितुष्टेन किल दारुवर्म्मणः सुचिरं दाक्ष्यमभिप्रश

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

स्याभिहितं अचिरादस्य दोहस्यानुरूपं फलं दारुवर्मान्नाधिगमिष्यति राक्षसः सोद्वेगं सखे कु

तश्चाणक्यवटोः परितोषः अफलमनिष्टफलं वा दारुवर्मणः प्रयत्नमवगच्छामि यदनेन बु

द्धिमोहादथवा राजभक्तिप्रकर्षान्नियोगकालमप्रतीक्षमाणेन जनितश्चाणक्यवटोश्चेतसि

बलवान्विकल्पः ततस्ततः विराधगुप्तः ततश्चाणक्यहतकेनानुकूललग्नवशादर्द्धरात्रसम

ये चन्द्रगुप्तस्य नंदभवनप्रवेशो भविष्यतीति शिल्पिनः पौरांश्च गृहीतार्थान्कृत्वा तस्मिन्नेव क्ष

णे पर्वतेश्वरभ्रातरं वैरोचकमेवासने चंद्रगुप्तेन सहोपवेश्य कृतः पृथिवीराज्यार्द्धविभागः राक्ष

सः किमिति सत्यं पर्वतेश्वरभ्रात्रे वैरोचकाय पूर्वप्रतिश्रुतो राज्यार्द्धविभागः विराधगुप्तः अ

थ किं राक्षसः स्वगतं नियतमिति धूर्त्तेन बटुना तस्यापि तपस्विनः कमप्युपांशु (एकांते) वधमाकल

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

कंचुकीवारवाणोऽस्त्रीत्यमरः = ३

य्यपर्वतेश्वरजनितस्यापयशसः परिहारार्थमेषा लोकप्रसिद्धिरुपरचिता प्रकारं ततस्तेनः विराध
गुप्तः ततः प्रथममेव प्रकाशिते शात्रौ चंद्रगुप्तस्य नंदभवनप्रवेशे कृताभिषेके विमलमुक्तागुणपरिक्षे
उत्क्षिप्त
पोपरचितपट्टमयवारवाणप्रच्छादिते शरीरे मणिमुकुटवद्धनिविडनियमितरुचिरतरमौलौ सुर शिरोचूडे ३
प्रालंबमृजुलंबि स्यात्कंठाद्वैकक्षिकं तु तत् इत्यमरः = ४ भिकुसुमदामवैकक्षिकानुवासितविपुलवक्षःस्थले परीक्षिततमैरप्यनभिज्ञायमाना कृते चाणक्यह
तकादेशाच्चंद्रगुप्तोपवाह्यां गजवशां चंद्रलेखानाम्नीमारूढ चंद्रगुप्तानुयायिना राजलोकेनानुगम्यमा
त्वष्ट्रा
नेन नंददेवस्य भवनं प्रविशति वैरोचके युष्मत्प्रयुक्तेन सूत्रधारेण दारुवर्म्मणा चंद्रगुप्तोयमिति मन्यमा
नेन वैरोचकस्योपरि पातनाय सज्जीकृतं यंत्रतोरणं अत्रांतरे हि गृहीतवाहनस्थितेषु चंद्रगुप्तानु-
यायिषु भूमिपालेषु युष्मत्प्रयुक्तेनैव चंद्रगुप्तनिषादिना वर्वरकेन कनकदंडिकान्तर्हितां वाहनस्थि । २२

हस्त्यारोहा निषादिनः इत्यमरः = २

यंत्राधारस्थितां = १

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

तामसिपुत्रिकामाकृष्टुकामेनावलंबिता करेण कनकशृंखलावलंबिनी कनकदंडिका राक्षसः उभ-
योरस्थानेयत्नः विराधगुप्तः अथस्वजघनाभिघातमुत्त्वेत्तमाणागजवधूरतिजवतयागत्यंतर
चालित
मारूढवती प्रथमगत्यनुरोधप्रत्याकलितमुक्तेन प्रभ्रष्टलक्ष्यंपतता यंत्रतोरणेनाकृष्टकृपाणव्यग्र
पाणिरनासाद्यचंद्रगुप्तमाच्छायावैरोचकं हतस्तपस्वीवर्वरकः ततोदारुवर्म्मणायंत्रतोरणमात्मवि-
नाशाफलमवधार्य्यशीघ्रमेवोत्तुंगतोरणमधिरूढेन यंत्रघटनवीजं लोहकीलकमादायहस्तिनी
गत एव हतस्तपस्वीवैरोचकः राक्षसः हाकष्टमनर्थद्वयमापतितं नहतश्चंद्रगुप्तोहतौवर्वरक-
वैरोचकौ नहतौतौसर्वथावयमेवहताः अथससूत्रधारोदारुवर्माकथं विराधगुप्तः वैरोचक
पुरस्सरेणपदातिलोकेनैकलोष्टघातेनहतः राक्षसः सास्रं कष्टमहोवत्सलेनसुहृदाविप्रयु

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

ष्टाःहा अथतत्रतेनभिषजाभयदत्तेनकिमनुष्ठितं विराधगुप्तः सर्वमनुष्ठितं राक्षसः अपिसखेहत
श्चन्द्रगुप्तहतकः विराधगुप्तः अमात्यदेवान्नहतः राक्षसः सविषादं तत्किमिदानींकथयसिसर्व
मनुष्ठितमिति विराधगुप्तः अमात्यकल्पितमनेनविषयोगचूर्णमिश्रमौषधंचंद्रगुप्ताय तच्च
प्रत्यक्षीकुर्वताचाणक्यहतकेनपानभाजनेवर्णान्तरगतमुपलभ्याभिहितंचंद्रगुप्तः वृषलवृष
लसविषमौषधंनपातव्यमिति राक्षसः शठःखल्वसौवटुः अथवैद्यःकथं विराधगुप्तः आ
त्मविनाशः तदेवौषधंपायितोमृतश्च राक्षसः महाकार्यराशिरुपरतः अथतस्यशय
नाधिकृतस्यप्रमोदकस्यकिंवृत्तं विराधगुप्तः आत्मविनाशः राक्षसः सोद्वेगं कथमिव विरा २३
धगुप्तः सखलु[illegible]खेःसंभुष्यामिरतिः[illegible]महांतमर्थराशिमवाप्यमहताव्ययेनोपभोक्तुमारब्ध

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

वान् कुतोभूयः स्वनागमस्तवेति स्वध्यमानोयदावाक्यमेवानवह्नगदत्तदाचाणक्यहतकादेशाद्विचित्रे
ण बधेन व्यापादितः राक्षसः सोद्वेगं कथमत्रापि दैवेनोपहतावयं अथशयितस्य चंद्रगुप्तस्य श
रीरे प्रहर्त्तुमस्मत्प्रयुक्तानां नरपतिशयनगृहस्यांतः सुरंगामेत्य प्रथममेव निवसतां वीभत्सकादी
नां को वृत्तांतः विराधगुप्तः अमात्य दारुणो वृत्तांतः राक्षसः सावेगं नखलु विदितास्तेवसंतः
विराधगुप्तः अथ किं प्राक् चंद्रगुप्तप्रवेशात् प्रविष्टमात्रेणैव शयनगृहे दुरात्मनावलोकितं चाणक्य
हतकेन तस्माद्भित्तिछिद्रगृहीतभक्तावयवां निष्क्रमंतीं पिपीलिकापंक्तिमवलोक्य पुरुषगर्भमित
दृहमिति गृहीतार्थेन दाहितं तदंतः शयनगृहं तस्मिंश्च दह्यमाने धूमाभिरुद्धदृष्टिविषयाः प्रथ
मुविहितमनुपगम्य द्वारं तदैव संतापाद्दुरात्मानस्सर्वएवोपरताः राक्षसः सचिंतं कष्टं कन्यात

स्ववधाय यया विषमयी गूढं प्रयुक्ता मया दैवात्पर्वतकस्तया विनिहतो यस्तस्य राज्यार्द्धहृत् येनास्त्रेषु रसे
ष्वपि च प्रणिहितास्तैरेव ते घातिता मौर्य्यस्यैव फलंति पश्यत विविधश्रेयांसि मन्नीतयः १ विराधगुप्त
ः अमात्य तथापि प्रारब्धमपरित्याज्यमेव खलु पश्यत्वमात्यः प्रारभ्यते न खलु विघ्नभयेन
नीचैः प्रारभ्य विघ्नविहता विरमंति मध्याः विघ्नैः पुनः पुनरपि प्रतिहन्यमानाः प्रारब्धमुत्तमगु
णास्त्वमिवोद्वहंति १ अपि च किं शेषस्य भरव्यथा न वपुषि क्ष्मां नो क्षिपत्येष यत्किं वा नास्ति
परिश्रमो दिनपतेर्नास्त्येव यन्निश्चलः किंत्वंगीकृतमुत्सृजन्कृपणवन्न्याश्लाघ्यो लज्जते निर्व्यू
ढिः प्रतिपन्नवस्तुषु सतामेतद्धि गोत्रव्रतं १ राक्षसः सखे प्रारब्धमपरित्याज्यमिति प्रत्यक्षमेतत २४
भवतः ततस्ततः विराधगुप्तः ततः प्रभृति चन्द्रगुप्तशरीरे सहस्रगुणमप्रमत्तश्चाणक्यो हत

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

कः एष एतदीदृशं भविष्यतीति अन्विष्य अन्विष्य निगृहीतवान् कुसुमपुरनिवासिनो युष्मदीयानाम पुरु
षान् राक्षसः सावेगं अथ के के निगृहीताः विराधगुप्तः आदावेव क्षपणको जीवसिद्धिः सनिकारं न॰
गरान्निर्वासितः राक्षसः आत्मगतं एतत्तावच्छ कंचन निःपरिग्रहं स्थानभ्रंशः पीडयिष्यति प्रका दारपुत्रादिरहितं=३
शं सखे किमपराधमुद्दिश्य निर्वासितः विराधगुप्तः एष राक्षसप्रयुक्तो विषकन्यया पर्वतेश्वरं घाति
तवानिति राक्षसः आत्मगतं साधु कौटिल्य साधु कुतः परिहृतमयशो पयत्नः पातितमस्मासु नि
पातितोऽर्धराज्यहरः एकमपि नीतिबीजं बहुफलतामेति यस्य तव १ प्रकाशं ततस्ततः विराधगु
प्तः ततश्चन्द्रगुप्तशरीरमभिद्रोग्धुमनेन व्यापारिता दारुवर्माद्य इति नगरे प्रख्याप्य शकटदासः शू
लमारोपितः राक्षसः सास्रं हा सखे शकटदास अयुक्तस्तवायं मृत्युः अथवा स्वाम्यर्थे उपरतो न
शोच्यस्त्वमसि वयमेवानुशोच्याः ये नंदकुलविनाशेऽपि जीवितुमिच्छामः विराधगुप्तः अ

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

मात्यनैतद्देवस्यसामर्थ्यएवसाधयितव्यमिति राक्षसः सखे अस्माभिरहमेवार्थमालंव्यनजिजीविषा
परलोकगतोदेवःकृतघ्नैर्नानुगम्यते १ विराधगुप्तः अमात्यनैवं राक्षसः।।सखेकथ्यतामपरस्या
पिसुहृद्व्यसनस्यश्रवणेसज्जोवयं विराधगुप्तः एतदुपलभ्यचंदनदासेनापवाहितंसौहार्देना।
मात्यकलत्रं राक्षसः सखेचाणक्यबटोःक्रूरस्यनार्पितमितिविरुद्धमयुक्तमनुष्ठितंचंदनदासेन
विराधगुप्तः नन्वयुक्तःसुहृद्द्रोहः राक्षसः ततस्ततः विराधगुप्तः ततोयाच्यमानेनापिना
र्पितममात्यकलत्रं ततःकुपितेनचाणक्यबटुना राक्षसः सावेगं नखलुव्यापादितः विरा
धगुप्तः अमात्यनव्यापादितः किंतुगृहीतगृहसारःसपुत्रकलत्रोबंधनागारेनिक्षिप्तः राक्ष
सः सखेतत्किंपरितुष्टःकथयसि अपवाहितंराक्षसकलत्रमितिननुवक्तव्यंसकलत्रोराक्षा २४
सइति ततःप्रविशत्यपटाक्षेपेणपुरुषः पुरुषः जअदुजअदुअमच्चो अज्जएसोखुस

संयतः २

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

अउदासोपडिहारभूमिएउववट्टिदो राक्षसः अपिसत्यं अमच्चपदोपजीविलोअजणाणअ-
लीअंमंतिदुंजाणंदि राक्षसः सखेविराधगुप्तकथमेतत् विराधः अमात्यस्यादितदेवं यतोर-
क्षतिमवश्यंभवितव्यता राक्षसः प्रियंवदकयद्यागतोहि किंविचारयसि क्षिप्रंप्रवेशयमामाश्वास-
य पुरुषः जंअमच्चोआणवेदितिनिष्क्रान्तः ततःप्रविशतिशकटदासःसिद्धार्थकेनानुगम्य-
मानः स्वगतं दट्ठूणमोर्य्येमिवप्रतिष्ठितपदंस्थलंधरिब्यास्तलेतल्लक्ष्मीमिवविप्रनाशमथिनीमु
न्मुच्यकणएस्त्रजं श्रुत्वास्वामुपरोधरोधविषमानाघाततूर्य्यस्वनान्नध्वस्तंप्रथमाभिघात-
कठिनंमन्येमदीयंमनः १ नाट्येनावलोक्यसहर्षं अयममात्यराक्षसस्तिष्ठति यएवः अ-
क्षीणभक्तिःक्षीणेपिस्वाम्यर्थेधुरमुद्वहन् पृथिव्यांस्वामिभक्तानांप्रमाणेपरमेस्थितः १७

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

पसत्य जयत्वमात्यः राक्षसः नाट्येनावलोक्य सहर्षं सखे शकटदास दिष्ट्या दृष्टोसि तत्परिष्वजस्व मां
शकटदासः तथा करोति राक्षसः मां परिष्वज्य इदमासनमास्यतां शकटदासः अनेन प्रिय^
सुहृदा सिद्धार्थकेन घातकान्विद्राव्य वध्यस्थानादपहृतोस्मि राक्षसः सहर्षं भद्र सिद्धार्थक काम
पर्याप्तमिदमस्य प्रियस्य यद्दीयते तथापि परिगृह्यतां स्वगात्रादवतार्य भूषणानि प्रयच्छति सि
द्धार्थकः गृहीत्वा पादयोः पतति यदाज्ञापयत्यमात्य इति नाट्येनोपविष्टः राक्षसः सखे शकटदा
स अथ कोयमस्य मे हृदयानंदस्य हेतुः शकटदासः सिद्धार्थकं निर्दिश्य अमात्यममसुहृदयं^
अयं खलु आ ऽपि द तत्करिष्ये
सिद्धार्थकः सिद्धार्थकः आत्मगतं अअं खु अज्जो पदेसो ता करिस्सं प्रकाशं तां इच्छामि एदं^
मुद्दिअं अमच्चस्स ज्जेव भंडाआरे विणिक्खिविदुं जदा मे एदिणा पओअणं ऊविस्सदि तदा गे २६
तदिच्छामि एतां मुद्रिकाममात्यस्यैव भांडागारे विनिक्षिप्तुं । यदा मे एतया प्रयोज
नं भविष्यति तदा गृहीष्ये =२

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

णिस्स राक्षसः भद्रकोदोषः शकटदासएवंक्रियतां शकटदासः यदाज्ञापयत्यमात्यः मु

द्रांविलोक्य अमात्यनामांकितेयंमुद्रा राक्षसः विलोक्य आत्मगतं सत्यमस्मदुपकंगछिनो

दार्थंनगरान्निष्क्रामताममहस्तात्गृहीतागृहिएप्पा कथमस्यहस्तमुपागता प्रकाशं भद्र सि-

[अमात्य | अस्ति | कुसुमपुरे | मणिकारश्रेष्ठी | चंदनदासो]

द्धार्थककुतस्त्वयेयमधिगता सिद्धार्थकः अमच्च अत्थिकुसुमपुरे मणिआरसेट्ठी चंदणदासो-

[नाम | तस्य | गृहद्वारे | भूमौ | पतिता | मया | उपलब्धा | अमात्य | किं | अत्र]

णाम तस्सगेहदुवारे भूमिएपडिदामएउपलद्धा राक्षसः युज्यते सिद्धार्थकः अमच्चकिंएत्थ

[युज्यते]

जुज्जइ राक्षसः यतोमहाधनानांद्वारिएवंविधस्योपलब्धिरिति शकटदासः सखेसिद्धार्थक

अमात्यनामांकितेयंमुद्रातदितोबहुतरेणार्थेनभवंतममात्यस्तोषयिष्यतिदीयतामस्यामु-

द्रा सिद्धार्थकः अज्जणंएसोमेपरिओसोजंइमाएमुद्दाएअमच्चोविपरिग्गाहंकरेदित्ति मु

[आर्य ननु एष मे परितोषः यदस्याः मुद्रिकायाः अमात्यो विपरिग्राहं करोतीति =१]

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

ज्ञानात्येव अमात्यः
तथा। चाणक्यब
टुकस्य विप्रियं कृ
ता नास्ति पुरे गोपा
टलिपुत्रे प्रवेश इ
ति। तदिच्छामि अ
हं अमात्यस्य एव
चरणौ शुश्रूषितुं ==२

ज्ञा समर्प्पयति राक्षसः सखे शकटदास अनयैव मुद्रया स्वाधिकारे व्यवहर्त्तव्यं त्वया शकटदासः यदा
अमात्य । विज्ञापित । व्यं किंचिदस्ति
ज्ञापयत्यमात्यः सिद्धार्थकः अमच्च विस्मद वं किंचिदत्थि राक्षसः ब्रूहि विश्रव्धं सिद्धार्थकः ज्ञा
णं दिजेव अमच्चो तथा चाणक्कवटुअस्स विप्पिअं कदुअ णत्थि पुरे गोपाटलिउत्ते पवेसोत्ति
ता इच्छामि अहं अमच्चस्स जेव चलणो सुस्सूसिदुं राक्षसः प्रियं नः त्वदभिप्रायापरिज्ञानांत
अनुगृहीतोस्मीति
हिंतोस्माकमनुनयस्तदेवं क्रियतां सिद्धार्थकः सहर्षं अणुगिहीदु इति राक्षसः शकटदास विश्रा
मय सिद्धार्थकः यथाज्ञापयत्यमात्य इति सिद्धार्थकेन सह निष्क्रांतः राक्षसः सखे विराधगु
प्तवर्णय वृत्तांतशेषं अपि क्षमंतेस्मदुपजापं चंद्रगुप्तप्रकृतयः विराधगुप्तः अमात्य बाढं क्ष
मंते ननु प्रकाशमवगम्यत एव राक्षसः सखे किं तत्र प्रकाशं विराधगुप्तः अमात्य इदं तत्र प्र ३७

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

इति तेजस्वितया र

कार्य्ये ~~विराधगुप्तः अमात्यस्य तत्रभवकार्य्ये~~ मलयकेतोरपक्रमणात्प्रभृति कुपितश्चंद्रगुप्तश्चाण
क्यस्येति चाणक्योपि जितकाशितया तैस्तैराज्ञाभंगैश्चंद्रगुप्तचेतःपीडामुपचिनोति अयमदिम
मानुभवः राक्षसः सहर्षं सखे विराधगुप्त त्वमनेनाहितुंडिकछद्मना पुनः कुसुमपुरमेव व्रज तत्र
हि मे सुहृद्वैतालिकव्यंजनः स्तनकलशो नाम प्रतिवसति त्वया मद्वचनाद्वाच्यः चाणक्येन क्रिय
क्रोधोद्दीपनरूपैः=५ माणेष्वाज्ञाभंगेषु चंद्रगुप्तस्त्वया समुत्तेजनरूपैः श्लोकैरुपश्लोकयितव्यः कार्य्यं च निभृतं करभ दूतहस्ते
कहस्ते संदेष्टव्यमिति विराधगुप्तः यदाज्ञापयत्यमात्य इति निष्क्रांतः प्रविश्य पुरुषः जअदु
जअदु अमच्चो अमच्च सअडदासो विण्णवेदि एदे त्तिण्णि अलंकारजोआ विक्किणीअंति ता पच्चक्खीक
रेदु अमच्चो त्ति राक्षसः विलोक्य आत्मगतं अहो महार्हाण्याभरणानि प्रकाशं उच्यतां शकटदासः
परितोष्य विक्रेतारं गृह्यतामिति पुरुषः जं अमच्चो आणवेदि त्ति निःक्रांतः राक्षसः यावदहमपि कु

यदमात्य आज्ञापयति=१

जयत्वमात्य अमात्य शकटदासो विज्ञापयति एते त्रयः अलंकारयुग्माः विक्रीयते तान्प्रत्यक्षीकरोत्वमात्य इति =४

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

सुमधुरायकरभकंप्रेषयामीति उत्थाय अपिदुरात्मनश्चाणक्याच्चंद्रगुप्तोभिद्येत अथवा मौर्य्ये तेजस्वि- तेजस्विनि=१
सर्वभूतलभुजामाज्ञापकोवर्त्ततेचाणक्योपिमदाश्रयादयमभूद्राजेति (चाणक्यः) जाततस्मयः राज्यप्राप्तिकृतार्थमे
कमपरं तीर्णप्रतिज्ञार्णवंसोहार्द्दात्कृतकृत्यतैवनियतंलब्धांतरामेत्स्यति इतिनिष्क्रांताः सर्वे द्वितीयो-
ऽंकः २ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ततः प्रविशतिकंचुकी कंचुकी रूपादीन्विषयान्निरूप्य विषयीकृत्य=४
करणैर्यैरात्मलाभस्त्वयालब्धस्तेष्वपिचतुरादिषुहतास्वार्थावबोधक्रिया॥ अंगानिप्रसभंत्यजन्तिपटु
तामाज्ञाविधेयानिमेन्यस्तंमूर्द्धिपदंतवैवजरयातृष्णेमुधाताम्यसि १ परिक्रम्य आकाशे भोभोःसु
गांगप्रासादाधिकृताःपुरुषाः सुगृहीतनामादेवश्चंद्रगुप्तःसमाज्ञापयति प्रवृत्तकौमुदीमहोत्- आश्विनपूर्णि मायांराजानःकौ मुदीमहोत्सवंकु र्वंति२८=३
सवरमणीयतरंकुसुमपुरमवलोकयितुमिच्छामि तत्क्रियतामस्मद्दर्शनयोग्याःसुगांगप्रासा
दस्योपरिभूमयइति आकर्ण्य तत्किंकथयंतः आर्य्यकिमविदितमार्यंदेवस्यचंद्रगुप्तस्यकौ

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

मुदीमहोत्सवप्रतिषेध इति आः देवोपहताः किमनेन वः आलापेनैव कथापोद्घातेन शीघ्रमि
दानीं आलिंगितुं गृहीतधूपसुरभिसक्तमाल्यैन वृस्रजः संस्पर्शैरिन्दुमयूखसंहतिरुचां सख्यामराणां
श्रियः सिंहासनधारणाच्च सुचिरं संजातमूर्छामिव छिन्नां चंदनवारिणा सकुसुमः सकौतुग्र
कानुंगा १ श्रुत्वा किं कथयंति भवंतः एते त्वरामहे इति भजस्त्वरध्वं त्वरध्वं अयमागत एव देवश्च
न्द्रगुप्तो य एषः सुविश्लिष्टैरंगैः पथिषु विषमेष्वप्यचलता चिरं धूर्यैर्नोढा गुरुरपि भुवो यस्य गुरु
णा धुरं तामेवोच्चैर्नववयसि वोढुं व्यवसितो मनस्वी दम्यत्वात्स्खलति न च दुःखं न सहते १ कंचुकी
इतइतो देव ततः प्रविशति राजा प्रतीहारी च राजा आत्मगतं राज्यं हि नाम राजधर्मानुवृत्ति पर
स्य नृपतेर्महदप्रीतिस्थानं कुतः परार्थानुष्ठाने जडयति नृपं स्वार्थपरता परित्यक्तस्वार्थो नियतम
यथार्थः क्षितिपतिः परार्थश्चेत्स्वार्थादभिमततरो हंत परवान् परायत्तः प्रीतेः कथमिव रसं वेत्ति पुरुषः १

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

अपिच दुराराध्याराज्यलक्ष्मीरात्मवद्भिरपिराजभिः कुतः तीक्ष्णादुद्विजतेमृदौपरिभवत्रासान्नसंति
ष्ठतेमूर्खंद्वेष्टिनगच्छतिप्रणयितामत्यंतविद्वत्स्वपि शूरेभ्योप्यधिकंबिभेत्युपहसत्येकांतभीरूनहो
लब्धावसरेव=३ श्रीर्लब्धप्रसरेववेशवनितादुःखोपचर्य्याभृशं १ अन्यच्च कृतककलहंकृत्वास्वतंत्रेणत्वयाकिं
आर्य्यचाणिक्यस्यादेशः=४ चित्कालांतरंव्यवहर्त्तव्यमिति आर्य्यादेशः सचकथमपिमयापातकमिवाभ्युपगतः अथवा सदा
र्य्योपदेशसंस्क्रियमाणमतयः सर्वदैवस्वतंत्रावयं कुतः इहविरचयन्साध्वीशिष्यः क्रियांननिवा
र्य्यते त्यजतिहियदामार्गंमोहात्तदागुरुरंकुशः विनयरुचयस्तस्मात्संतःसदैवनिरंकुशाःपर
मतः स्वातंत्र्येभ्योवयंनपराङ्मुखाः १ प्रकाशं आर्य्यवैहीनरसुगांगप्रासादमावेदय कंचुकी इ
तइतोदेव परिक्रम्य अयंसुगांगएवप्रासादःशनैरारोढुमर्हति राजा नाट्येनारुह्यदिशोविलो
क्यच अहोसरत्समयसंभृतशोभाविभूतीनांदिशामतिशयरमणीयता कुतः शनैःशनैःकाराः २९

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

सितजलधरच्छेदपुलिनाः पुरस्तादाकीर्णाः कलविरुतिस्सारसकुलैः चिताश्चित्राकारैर्निशि विक-
चनत्तनकुमुदैर्नभस्तः स्पंदंते सरित इव दीर्घा दश दिशः ॥ १ ॥ अपिच अपांसद्वृत्तानां निजमुप-
निर्मलतादिकं र\ दिशंत्या स्थितिपदं दधत्याशालीनामवनतिमुदारे सतिफले मयूराणामुग्रं विषमिव हरंत्याम-
दमहो कृतः कृत्स्नस्यायं विनयइव लोकस्य शरदा ॥ १ ॥ इमांच भर्तुस्तथा कलुषितां व्रजवन्न भ-
स्यकं बालकथंचिदवतीर्यंतनूभवंती सर्वात्मना रतिकथा चतुरैव दूती गंगां शरन्नयति सिंधुपतिं
वक्तुं ॥ १ ॥ समंतान्नाय्येनावलोक्य अये तत्कथमप्रवृत्तकौमुदीमहोत्सवं कुसुमपुरं आर्य्य वैहि-
नरे अथास्मद्वचनादाघोषितः कुसुमपुरे कौमुदीमहोत्सवः कंचुकी देव अथ किं आघोषि-
तो देवस्याज्ञया कुसुमपुरे कौमुदीमहोत्सवः राजा आर्य्य तत्किं न गृहीतमस्मद्वचनं पौरैः
जनेन कंचुकी कर्णौ पिधाय देव शांतं पापं अस्खलितपूर्वं हि पृथिव्यां देवस्य शासनं कथं पौरेषु

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

भुस्खलितुमर्हति आर्य्य वैहीनरे यद्येवं तत्किमर्थमप्रवृत्तकौमुदीमहोत्सवमद्यापि कुसुमपुरं पश्यामि पश्य
धूर्त्तैरन्वीयमानाः स्फुटचतुरकथाकोविदैर्वेशनार्य्यो नालंकुर्वंति रथ्याः पृथुजघनभराक्रांतिमंदैः प्रयातैः
अन्योन्यं स्पर्द्धमाना न च गृहविभवैः स्वामिनो मुक्तशंकाः साकं स्त्रीभिर्भजंते विधिमभिलषितं पार्व-
णं पौरमुख्याः १ कंचुकी देव एवमेव राजा किमेतत् कंचुकी अतह्दं राजा आर्य्य स्फुटमभिधी
यतां कंचुकी देव प्रतिषिद्धः कौमुदीमहोत्सवः राजा सक्रोधं आर्य्य केन कंचुकी देव नातः परम
स्माभिर्देवो विज्ञापयितुं शक्यते राजा आर्य्य न खलु आर्य्य चाणक्येनापहृतः प्रेक्षकाणामतिशयर
कौमुदीमहोत्सवः ३ मणीयश्चक्षुषो विषयः कंचुकी देव न जीवितुकामो देवस्य शासनमुल्लंघयिष्यति राजा सक्रोधं
शोणोत्तरे उपवेष्टुमिच्छामि प्रतीहारी देव इदं सिंहासनं उपविशतु देवो राजा नाट्येनोपविश्य
आर्य्य वैहीनरे चाणक्यमह्नितक्रियंतं द्रष्टुमिच्छामि कंचुकी यदाज्ञापयति देव इति निष्क्रांतः त

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

तः प्रविशति स्वभवनं कृतासनपरिग्रहः कोपानुविद्धां चिंतां नाटयन् चाणक्यः चाणक्यः कथं स्प
र्द्धते मया सह दुरात्मा राक्षसः कुतः कृतागाः कौटिल्यो भुजंग इव निर्य्याय नगराद्यथा नंदं हत्वा नृपतिमक
रोन्मौर्य्यं वृषलं तथाहं मौर्य्येंदोः श्रियमपहरामीति हतधीः प्रभावं मद्बुद्धेरतिशयितुमेष व्यवसितः अतिक्रांतुं=३
१ प्रत्यक्षवदाकाशे लक्ष्यं बध्वा राक्षस रे विरम्यतां विरम्यतामस्माद्व्यवसितात् कुतः उत्सिक्तः कु उद्धतः ४
सचिवदृष्टराज्यतंत्रो नंदो सो न भवति चंद्रगुप्त एषः चाणक्यस्त्वमपि च नैव केवलं ते साधर्म्यं मदनु मंत्रिकुत्से:=५
कृतेः प्रधानवैरं १ विचिंत्य नातिमात्रमस्मिन् वस्तुनि मया मनः खेदयितव्यं कुतः मद्भृत्यैः किल
रूपांतरैः=२ नाम पर्वतसुतो व्याप्तः वेषांतरैः सद्युक्ताः स्वनियोगसाधनविधौ सिद्धार्थकाद्याः स्पशाः कृत्वा संप्रति
कृत्रिमं च कलहं मौर्य्येंदुना राक्षसं भेत्स्यामि स्वमतेन भेदकुशलो ह्येष प्रतीपं द्विषः १ प्रविश्य कंचुकी
कंचुकी कष्टा खलु सेवा नाम कुतः भेतव्यं नृपतेस्ततः सचिवतो राज्ञस्ततो वल्लभादन्येभ्यश्च भवंति ये
प्रतिकूलशत्रून्=२

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

मौविश्रीवैस्य
मनुज्ञाविलमस्य

स्वमिभवनेलब्धप्रतिष्ठांविशः दैन्यादुन्मुखदर्शनोपलपनैःपिंडार्थमायासितः सेवांलाघवकारिणीं कृत-
धियः स्थानेश्ववृत्तिंविदुः १ परिक्रम्यावलोक्यच इदमार्य्यचाणक्यस्यगृहं यावत्प्रविशामि नाट्ये-
नप्रविश्यावलोक्यच अहोराजाधिराजस्यमंत्रिणोगृहविभूतिः उपलशकलमेतद्भेदकंगोमया-
नांवटुभिरुपहृतानांबर्हिषांस्तोममेतत् शरणमपिसमिद्भिःशुष्यमाणाभिराभिर्विनमितपटला-
न्तंदृश्यतेजीर्णकुड्यं १ तत्स्थानेऽस्यवृषलोदेवगंधगुणैः स्तवंत्यश्रांतास्याःक्षितिपतिविभूतैर-
पिगुणैःप्रवाचःकार्पण्याद्यदवितथवाचोपिकवयः प्रभावस्तृष्णायाःसखलुसकलःस्यादितरथा
निरीहाणामीशस्तृणमिवतिरस्कारविषयः १ विलोक्यसभयं अये अयमार्य्यचाणक्यस्तिष्ठ-
ति एषः योनंदमौर्य्यनृपयोःपरिभूयलोकमस्तोदयावदिशदप्रतिभिन्नकालं पर्य्यायपातितहि- ३१
मोऽसमसर्वगामीधाम्नातिशाययतिधामसहस्रधाम्नः १ जानुभ्यांभूमौनिपत्यजयत्वार्य्यः चाण

क्यः नाद्येनावलोक्य वैहीनरे किमागमनप्रयोजनं कंचुकी आर्य्यप्रणतिसंभ्रमचलितभूमिपाल
मौलिमणिमालाशिखापटलपिशंगीकृतपादपद्मयुगलः पादपद्मयोरार्य्यस्यप्रणिपत्य देवश्चंद्र
गुप्तो विज्ञापयति अकृतक्रियांतरायमार्य्यं द्रष्टुमिच्छामीति चाणक्यः नखलु वृषलस्याश्रवणपथ
मागतोयं कौमुदीमहोत्सवप्रतिषेधः कंचुकी आर्य्य अथ किं चाणक्यः सक्रोधं आः केन कथितं कं
चुकी भयं नाटयति प्रसीदत्वार्य्यः स्वयमेव सुगांगप्रासादगतेन देवेनावलोकितमप्रवृत्तकौमुदीम
होत्सवं कुसुमपुरं चाणक्यः तिष्ठत ततो भवद्भिरेवमंतरेण प्रोत्साह्य कोपितो वृषलः किमन्यत् कंचु
की सभयमधोमुखस्तिष्ठति चाणक्यः अहो राजपरिजनस्य चाणक्यस्योपरि प्रद्वेषपक्षपातः अथ
क्व वृषलस्तिष्ठति कंचुकी सुगांगप्रासादगतेन देवेनाहमार्य्यस्य पादमूलं प्रेषितः चाणक्यः उत्थाय कं
चुकिन् सुगांगप्रासादमादेशय कंचुकी इतइत आर्य्य उभौ परिक्रामतः कंचुकी आर्य्य अयं सुगांग

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

प्रासादः शनैः शनैरारोढुमर्हत्यार्य्य इति चाणक्यः नाट्येनारुह्यावलोक्य च सहर्षमात्मगतं अये सिंहासन
मध्यास्ते वृषलः साधुसाधु नन्दैर्वियुक्तमनपेक्षितराजराजैरध्यासितं च वृषलेन वृषेण राज्ञा सिंहा
सनं सदृशपार्थिवसंगतं च प्रीतिं त्रयः प्रगुणयन्ति गुणा ममैते १ उपसृत्य विजयतां वृषलः राजा आस
नादुत्थाय आर्य्य चन्द्रगुप्तः प्रणमति चाणक्यः पाणौ गृहीत्वा वत्स तिष्ठ तिष्ठ पठ आशैलेन्द्राच्छि
लान्तस्खलितसुरनदीशीकरासारशीतादानीरान्नैकरागस्फुरितमणिरुचो दक्षिणस्यार्णवस्य आ
गत्यागत्य भक्तिप्रणतनृपशतैः शश्वदेव क्रियन्तां चूडारत्नांशुगर्भास्तव चरणयुगस्याङ्गुलीरन्ध्रभा
गाः १ राजा आर्य्यप्रसादादनुभूयत एवैतन्नात्रणास्यते उपविशत्वार्य्यः यथासनमुपविष्टौ
चाणक्यः वृषल किमर्थं वयमाहूताः राजा आर्य्यस्य दर्शनेनात्मानमनुगृहीतुं चाणक्यः स्मि
तं कृत्वा वृषल अलमनेन प्रश्रयेण न निष्प्रयोजनमाहूयन्ते भूपतिभिरधिकारिणस्तत्प्रयोजन ३२

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

नमभिधीयतां राजा आर्य्य कौमुदीमहोत्सवप्रतिषेधस्य किं फलमार्य्यः पश्यति चाणक्यः स्मि
तं कृत्वा वृषल उपालब्धुं तर्हि वयमाहूताः राजा नोपालब्धुं किं तर्हि विज्ञापयितुं चाणक्यः वृष
ल यद्येवं तर्हि विज्ञापनीयानाम वश्यशिष्येण रुचयो नावरोद्धव्याः राजा आर्य्य कः संदेहः किंतु^
न कदाचिदपि आर्य्यस्य निष्प्रयोजना रुचिः प्रवर्त्तयिष्यति इतोस्ति नः प्रश्नावकाशः चाणक्यः
वृषल सम्यग्गृहीतवानसि न प्रयोजनमनपेक्ष्य स्वप्नेपि चाणक्यश्चेष्टते राजा आर्य्य अत ए
वं मां प्रयोजनशुश्रूषा मुखरयति अपापरं प्रयोजनं श्रोतुमिच्छामि चाणक्यः वृषल इह खल्वखि
लशास्त्रकारास्त्रिविधां सिद्धिमुपवर्णयंति तद्यथा राजायत्तां सचिवायत्तां उभयायत्तां चेति
तच्छचिवायत्तसिद्धेर्भवतः किं प्रयोजनानामन्वेषणेन वाऽस्मन्नेसे खेदयितुं वयमेवात्राभियुक्तं वेत
स्यामः राजा सकोपइव मुखं परिवर्त्तयति ततो नेपथ्ये वैतालिकौ पठतः आकाशं काशपुष्प^

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

अधीनोसि भग्नापवर्त्तो इत्यमरः ३

छविमभिभवता भस्मना शुभ्रयंती शीतांशोरंशुजालैर्जलधरमलिनां क्लिश्नती कृत्तिमैभीं कापालीमु
द्वहंती स्रजमिव धवलां कौमुदीमित्यपूर्वां हासश्रीराजहंसा हरतु तनुरिव क्लेशमैशी शरद्वः १ अ
पि च प्रत्यग्रोन्मेषजिह्मा क्षणमनभिमुखी रत्नदीपप्रभाणामात्मव्यापारगुर्वीजनितजललवा जृं चालन=२
संगत्रोटनैः=४ भितैः स्रांगभंगैः नागांकं मोक्तुमिच्छोः शयनमुरुफणाचक्रवालोपधानं निद्राच्छेदाभिताम्रा चिर
मवतु हरेर्दृष्टिराकेकरा वः २ द्वितीयः सलोत्कर्षस्य धात्रा निधय इव कृताः कैंपिकस्यापि हेतो अनिर्वचनीया=५
र्जेतारः स्वेन धाम्ना मदसलिलमुचां नागयूथेश्वराणां दंष्ट्राभंगं मृगाणामधिपतय इव व्यक्त
मानावलेपा नाज्ञाभंगं सहंते नृवर नृपतयस्त्वादृशाः सार्वभौमाः ३ अपि च भूषणाद्युपभो
गेन प्रभुर्भवति न प्रभुः परैरपरिभूताज्ञस्त्वमिव प्रभुरुच्यते ४ चाणक्यः आकर्ण्यात्मगतं ३३
अयमं तावद्विशिष्टदेवतारूपकेण प्रवृत्ताशीर्दर्शनमाशीर्वचने च इदमपरं किमित्यवधार

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

यामीति विचिंत्य आः भवतु ज्ञातं राक्षसस्यायं प्रयोगः दुरात्मन् राक्षस हन्तकेद्दस्पस्ते खलु जा-
गर्त्ति जगति कौटिल्यः राजा आर्य्य वैहीनरे दीयतामाभ्यां सुवर्णशतसहस्रं कंचुकी यदाज्ञापयति
देव इति निष्क्रामति चाणक्यः सक्रोधं वैहीनरे तिष्ठ तिष्ठ न गंतव्यं वृषल किमयमस्थाने महानर्थो
त्सर्गः क्रियते राजा आर्येणैवं सर्वत्र निरुद्धचेष्टाप्रसरस्य मे बंधनमिव राज्यं न राज्यमिव चाण-
स्वव्यवहरतां=५ क्यः वृषल स्वयमनभियुक्तानां राज्ञामेते दोषा भवंति तदा यदि न सहसे ततः स्वयमभियुज्यस्व रा-
जा एते स्वकर्मण्यभियुज्यामहे चाणक्यः प्रियं नः वयमपि स्वकर्मण्यभियुज्यामहे राजा यद्येवं
तेन र्हि कौमुदीमहोत्सवानुष्ठानप्रतिषेधस्य किं प्रयोजनमिति तावच्छ्रोतुमिच्छामि चाणक्यः तर्हि
कौमुदीमहोत्सवकरणप्रयोजनं श्रोतुमिच्छामि राजा प्रथमं तावन्ममाज्ञाविघातः चाणक्यः वृष-
ल ममापि खलु त्वदाज्ञाया विघात एव कौमुदीमहोत्सवप्रतिषेधस्य प्रथमं प्रयोजनं कुतः श्रो-

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

धीनां तमालप्रभवकिसलयश्यामवेलावनानामापारेभ्यश्चतुर्णां चटुलतिमिकुलक्षोभितांतर्जलानां॥
मालेवाम्लानपुष्पा तवनृपतिशतैरुह्यते या शिरोभिः सामय्येवस्खलंती कथयति विनयालंकृतं ते प्र
भुत्वं १ राजा अथापरं प्रयोजनं श्रोतुमिच्छामि चाणक्यः तदपि कथयामि राजा कथ्यतां चाणक्यः
शोणोत्तरे महत्त्वनात्कायस्थमचलं ब्रूहि यत्तद्भद्रभटप्रभृतीनामालेख्यपत्रं तत्त्वावदीयतामिति प्र
यदार्य्य आज्ञाप यतीति ५ तीहारी जं अज्जो आणवेदिति निःक्रम्य पुनः प्रविश्य अज्ज इमं पत्तअं (आर्य इदं पत्रं) चाणक्यः गृहीत्वा वृषलश्रू
यतां राजा दत्तावधानोस्मि चाणक्यः वाचयति सुगृहीतनामधेयस्य देवस्य चंद्रगुप्तस्य सहोत्थायिनां
पुरुषाणां इतोऽपक्रम्य विषयस्थानान्मलयकेतुमाश्रितानां प्रमाणलेख्यं तत्र प्रथममेव तावद्गजा
ध्यक्षो भद्रभटः अश्वाध्यक्षः पुरुषदत्तः महाप्रतीहारश्चंद्रगुप्तभानोर्भागिनेयो डिंडिरातः देवस्य ३४
स्वजनमहाराजबलगुप्तस्सेवकुमारसेवकोराजसेनः सेनापतेः सिंहपालस्य भ्राता कनीयान्भागुरायः

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

णः मालवराजपुत्रो रोहिताक्षः क्षत्रगणमुख्यो विजयवर्म्मेति एतावदेवमेतत् अत्र कः राजा आर्य्य
वैराग्यहेतुं=२ एतेषामपरागहेतुं ज्ञातुमिच्छामि चाणक्यः वृषल श्रूयतां अत्र यावेतौ गजाध्यक्षाश्वाध्यक्षौ भद्रभट
पुरुषदत्तनामानौ तौ स्त्रीमद्यमृगयाशीलौ हस्त्यश्वावेक्षणेष्वनभियुक्तौ इत्यधिकाराभ्यामवरो निस्तार्य्य=३
प्य मया स्वजीवनमात्रेणैव स्थापितौ इत्यपरक्तौ स्वेन स्वेनाधिकारेण व्यवस्थाप्य मलयकेतु-
माश्रितौ यौ चैतौ डिंगिरातबलगुप्तौ तावप्यतिलोभाभिभूतौ त्वद्दत्तं जीवनमबहु मन्यमानौ तत्र बहु लभ्यत
इति मलयकेतुमाश्रितौ योऽप्यसौ भवतः कुमारसेवको राजसेनः सोऽपि तव प्रसादादतिमात्रं कोशहस्त्यश्वं
सहसैव सुमहदैश्वर्य्यमवाप्य पुनरुच्छेदाशंकया परिक्रम्य मलयकेतुमाश्रितः योऽयमपरः सेनापते
स्सिंहबलस्य कनीयान्भ्राता भागुरायणः असावपि तत्र काले पर्वतकेन समुत्पन्नसौहार्द्दः स्नेहात्-
पिता ते चाणक्येन घातित इति तं रहसि त्रासयित्वा मलयकेतुमपवाहितवान् ततो भवदपथ्य
निःसारितवान् १

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

कारिषु चंदनदासप्रभृतिषु निगृह्यमाणेषु दोषाशंकया परित्यज्य मलयकेतुमाश्रितः तेनाप्यसौ ममैतेन प्रा- मलयकेतुना
णैः परिरक्षित इति कृतज्ञतामनुवर्त्तमानेन पैतृकं च परिचयमात्मनोनंतरममात्यपदं ग्राहितः यौ वैतौ रो-
हिताक्षविजयवर्म्माणौ तावप्यत्यंतमानित्वात् स्वदायादेभ्यस्त्वया दीयमानं मानमसहमानौ मलयके-
तुमाश्रितौ इत्येषामपरागहेतवः राजा आर्य्य एवमेतेषु परिज्ञातापरागहेतुषु क्षिप्रमेव कस्मान्न प्र-
साधितं=५ तिविहितमार्य्येण चाणक्यः वृषल न पारितं प्रतिविधातुं राजा किमकौशलादुत प्रयोजनापे-
क्षया चाणक्यः वृषल श्रूयतामवधार्य्यतां प्रयोजनापेक्षया राजा प्रयोजनमप्रतिविधाने से-
दानीं श्रोतुमिच्छामि चाणक्यः वृषल श्रूयतां राजा उभयमपि क्रियते कथ्यतां चाणक्यः वृषल
इह खलु विरक्तानां प्रकृतीनां द्विविधं प्रतिविधानं तद्यथा अनुग्रहो निग्रहश्च अनुग्रहस्ताव- ३५
त् आहिताधिकारयोर्भद्रभटपुरुषदत्तयोः पुनरधिकारारोपणमेव [illegible]व्यस-

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

नयोगादनभियुक्तेषु पुनरारोप्यमाणः सकलराज्यस्य मूले हस्त्यश्वमवसादयति डिंडिराजबलगुप्तयोरत्यंतलुब्ध
प्रकृतिकयोः सकलराज्यसंप्रदानेनाप्यतुष्यतोरनुग्रहः कथं कर्तुं शक्यते राजसेनभागुरायणयोः स्वधनप्रा
णनाशभीतयोः कुतोऽनुग्रहस्यावकाश इति लोहिताक्षविजयवर्म्मणोरपि दायादमानप्रदानपीडयात
योरत्यंतमानिनोर्मानमप्यमानं मन्यमानयोः कीदृशोऽनुग्रहः प्रीतिजननीत्यर्थः इति परं हतः सर्वपक्षः अवसितः=
निग्रहोपि=५ उत्तरोपि खलु वयमचिरादधिगतनंदैश्वर्य्याः सहोत्थायिने प्रधानपुरुषमुल्बणदंडेन पीडयंतो नंद-
कुलानुरक्तप्रकृतीनामविश्वास्या भवाम इति अतः परं हता एव तदेवमनुगृहीतास्मत्पक्षो राक्ष-
सोपदेशप्रवणो महीयसा म्लेच्छबलेन परिवृतः पितृवधामर्षितः पर्वतकपुत्रो मलयकेतुरस्मान-
भियोक्तुमुद्यत इति सोयं व्यायामकालो न चोत्सवसुखकाल इति दुर्गसंस्कारे प्रारब्धव्ये किं कौमुदी
महोत्सवेनेति प्रतिषिद्धः राजाह आर्य्य बहु प्रष्टव्यमत्र चाणक्यः विश्रब्धं पृच्छ ममापि बहु व्याख्येय
कालक्षेपसमयः=२

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

मत्र राजा एष पृच्छामि चाणक्यः वृषल अहमप्येष कथयामि राजा आर्य सोप्यस्य सर्वस्यैवानर्थस्य
हेतुः मलयकेतुः कस्मादपक्रामन्नुपेक्षितः चाणक्यः वृषल अनपक्रमे द्वयी गतिः स्यात् निगृहीत
वा पूर्वं प्रतिश्रुतं राज्यार्द्धं वा प्रतिपाद्येत निग्रहे तावदस्य पर्वतकोऽस्माभिर्व्यापादित इति कृतघ्नतायाः
स्वयं हस्तोदत्तः स्यात् प्रतिश्रुत राज्यार्द्ध प्रतिपादनेपि पर्वतकविनाशः केवलमेव कृतघ्नतामात्र
फलं स्यादिति मलयकेतुरपक्रामन्नुपेक्षितः राजा आर्य अत्र तावदेवं राक्षसः पुनः इहैवान्तरे वर्त्त
मान आर्येणोपेक्षित इति अत्र किमुत्तरं आर्यस्य चाणक्यः वृषल राक्षसोपि खलु स्वामि नि
रानुबंधित्वात्सुचिरमेवात्र संवासाच्च शीलज्ञानानंदानुरक्तानां प्रकृतीनामत्यंत विश्वास प्राप्ता
पुरुषकाराभ्यामुपेतः सहायसंपदा युक्तः कोशवान् इहैवांतर्नगरे वर्त्तमानो निगृह्यमाणेन स्व ३६
लुमहांतमंतः कोपमुत्पादयेत् दूरीकृतस्तु वाह्यकोपमुत्पादयन्नपि न दुःसाध्यो भविष्यति । इत्य

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

नयोगादनभियुक्तेषु पुनरारोप्यमाणः सकलराज्यस्य मूलं हस्त्यश्वमवसादयति डिंडिराणवलगुप्तयोरत्यंतलुब्ध
प्रकृतिकयोः सकलराज्यसंप्रदानेनाप्यतुष्यतोरनुग्रहः कथं कर्तुं शक्यते राजसेनभागुरायणयोः स्वधनप्रा
णनाशभीतयोः कुतोऽनुग्रहस्यावकाश इति लोहिताक्षविजयवर्म्मणोरपि दायादमानप्रदानपीड्यात
योरत्यंतमानिनोर्मानमप्यमानं मन्यमानयोः कीदृशोऽनुग्रहः प्रीतिं जनयिष्यतीति इति परं हतः सर्वपक्षः अवसितः ==
निग्रहोपि = ५ उत्तरोपि खलु वयमचिरादधिगतनन्दैश्वर्य्याः सहोत्थायिनं प्रधानपुरुषमुल्बणदंडेन पीडयंतोनंद-
कुलानुरक्तप्रकृतीनामविश्वास्या भवाम इति अतः परं हतमेव तदेवमनुगृहीतास्मत्पक्षो राक्ष-
सोपदेशप्रवणो महीयसा म्लेछबलेन परिहतः पितृवधामर्षितः पर्वतकपुत्रो मलयकेतुरस्मान-
भियोक्तुमुद्यत इति सोयं व्यायामकालो न चोत्सवसुखकाल इति दुर्गसंस्कारे प्रारब्धव्ये किं कौमुदी
महोत्सवेनेति प्रतिषिद्धः राजा ह आर्य्य बहु प्रष्टव्यमत्र चाणक्यः विस्रब्धं पृच्छ ममापि बहु आख्येय
कालक्षेपतमयः =२

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

तोऽपाक्रमन्नुपेक्षितः राजा तत्किमर्थमत्रस्थ एवोपायैर्नोपक्रान्तः (उद्यतः) कथं ननूपक्रान्तो भविष्यति ननूपा-
यैरेवाऽसौ हृदये शल्यः शंकुरिवोद्धृत्य दूरीकृतः दूरीकरणस्योक्तं प्रयोजनं राजा आर्य्य कस्माद्वा विक्र-
म्य न गृहीतः चाणक्यः वृषल राक्षसः खल्वसौ विक्रम्य निगृह्यमाणः स्वयं वा नश्येत् युष्मद्बलानि
वा विनाशयेत् एवं सत्युभयथापि दोषः पश्य स हि भृशमभियुक्तो यद्युपेयाद्विनाशं ननु वृषल वियुक्त-
स्तादृशेनापि पुंसा अथ न च बलमुख्यान्घातयेत्सापि पीडा वनगज इव तस्मात्सोऽभ्युपायैर्विनेयः राजा
न शक्नुमो वयमार्य्यस्य मतिमतिशयितुं सर्वथा चायममात्यराक्षस एवात्र प्रशस्यतरः चाणक्यः सक्रोधं
न भवानिति वाक्यशेषः भो वृषल तेन किं कृतं राजा यदि न ज्ञायते तर्हि श्रूयतां तेन खलु महात्मना
कृतायां पुरि यावदिष्टमुषितं कृत्वा पदं नो गले व्याघातो जयघोषणादिषु बलादस्मद्बलानां कृतः ॥
अत्यर्थं विपुलैः स्वनीतिविभवैः संमोहमापादिता विश्वास्येष्वपि विश्वसंति मतयो न स्वेषु वर्गेषु नः ॥ वा

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

णक्यः विहस्य वृषल एतत्कृतं राक्षसेन राजा एतत्कृतं अमात्यराक्षसेन चाणक्यः वृषलं मया पुनर्जीतं
नंदमिव भवंतमुद्धृत्य भवानिव भूतले मलयकेतू राजाधिराजपदमारोपितः। राजा अन्येनैवमनुष्ठितं किं
मंत्रार्थस्य चाणक्यः हे मत्सरिन् आरुह्यारूढकोपस्फुरणविषमिताग्रांगुलीमुक्तचूडां लोकप्रत्यक्षमु
ग्रां सकलरिपुकुलोच्छेददीर्घां प्रतिज्ञां केनान्येनावलिप्ता नवनवतिशतद्रव्यकोटीश्वरास्ते नंदाः पर्याय
भूताः पशवइव हताः पश्यतो राक्षसस्य १ अपिच गृध्रैरानद्धचक्रं वियति विलनतादीर्घविष्कंपपक्षैः
धूमध्वस्तार्कभासां सघनमिव दिशां मंडलं मंडयंतः नंदानानंदयंतः पितृवनिलयान्प्राणिनः पश्यचैतान्
निर्वान्त्यद्यापि नैते स्रुतबहलवसावाहिनो हव्यवाहाः १ राजा अन्येनैवेदमनुष्ठितं चाणक्यः केन
राजा नंदकुलद्वेषिणा दैवेन चाणक्यः दैवमविद्वांसः प्रमाणयंति राजा विद्वांसोप्यविकत्थना भवं ३७
ति चाणक्यः सकोपं वृषल भृत्यमिव मामारोढुमिच्छसि शिखां मोक्तुं वद्धामपि पुनरयं धावति करः

ऽश्लाध्याः २२

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri